

Σεμινάριο Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΒΛΑΧΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ «ΛΑΪΛΙΑΣ» Ν. ΣΕΡΡΩΝ

6 - 9 (Πέμπτη - Κυριακή) Ιανουαρίου 2005.

A) Χοροί και τραγούδια των Βλαχοφώνων του Ν. Σερρών.

Εισήγηση - Διδασκαλία: Βασίλης Τερζής.

B) Χοροί και τραγούδια Κουτσούφλιανης Ιωαννίνων και Σαμαρίνας.

Εισήγηση - Διδασκαλία: Τάσος Πλίτσης.

Γ) Χοροί και τραγούδια περιοχής Μετσόβου.

Εισήγηση - Διδασκαλία: Γιώργος Μέτσιος.

Δ) Χοροί και τραγούδια από Δυτικό Ζαγόρι και Κόνιτσα.

Εισήγηση - Διδασκαλία: Θανάσης Μπέας.

Το σεμινάριο περιλαμβάνει

- Διδασκαλία των χορών όπως προέκυψαν από επιτόπια έρευνα.
 - Αναλυτική παρουσίαση φορεσιών.
 - Αναφορές στα πανηγύρια, τα έθιμα, τη μουσική και τα τραγούδια.
 - Βιβλιογραφία, δισκογραφία και πληροφορίες για επιτόπιες έρευνες.
 - Προβολή βίντεο.
 - Χορήγηση φακέλου πρακτικών και βεβαίωσης συμμετοχής.
 - Ύπνο σε δίκλινα δωμάτια, σε ξενοδοχείο της πόλης των Σερρών.
 - Πρωινό - Μεσημεριανό - Βραδινό - Ενδιάμεσα γεύματα.
 - Παρασκευή και Σάββατο βράδυ πρακτική εξάσκηση με ζωντανή μουσική από τις διδασκόμενες περιοχές. κ.α. (Βλάχικο και Μακεδονικό μουσικό συγκρότημα του Φ. Καραβιώτη, Τραγούδι Χρήστος Στεργίου, Ακορντεόν - τραγούδι Αν. Ρωμυλία και Δ. Θράκη Γιώργος Ξανθούλης, Ζουρνάδες από το Ν. Σερρών).
- **Η τιμή του σεμιναρίου περιλαμβάνει όλα τα παραπάνω και είναι 200 €.**
 - Η έναρξη του σεμιναρίου και των μαθημάτων θα γίνει την Πέμπτη, 6 Ιανουαρίου, στις 5:00 μ.μ.
 - Η διαμονή, τα μαθήματα και οι βραδιές θα πραγματοποιηθούν στο ξενοδοχείο «ΑΛΕΞΑΝΤΕΡ», στο 8^ο χιλιόμετρο Σερρών - Θεσσαλονίκης, στο Λευκώνα Σερρών.
 - Για τον καλύτερο προγραμματισμό του σεμιναρίου παρακαλούμε να δηλώσετε τη συμμετοχή σας έως τις 20 Δεκεμβρίου 2004.
 - **Περιορισμένος αριθμός συμμετεχόντων.**

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Βασίλης Τερζής.

Πληροφορίες και δηλώσεις συμμετοχής: 23210 25516, 6977 651857.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΒΛΑΧΩΝ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ «ΛΑΪΛΙΑΣ Ν. ΣΕΡΡΩΝ

Μοναστηρίου 1, Σέρρες Τ.Κ 62123, τηλ/fax 2321058100
info@lailias-vlaxoi.gr www.lailias-vlaxoi.gr

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Λαϊλιάς. «Το μεγάλο θέρετρο των Σερρών»

Όταν το 17^ο αιώνα (1668) ο τούρκος περιηγητής Εβλιά (ή Εβλιγιά) Τσελεμπί αφιέρωνε στο περιηγητικό του σύγγραμμα ένα ολόκληρο κεφάλαιο, με τίτλο «Έπαινος του μεγάλου θέρετρου των Σερρών», αναφερόμενος στο ασύγκριτο φυσικό κάλλος του και το κλίμα, δεν είχε άδικο.

«Το θέρετρο αυτό» γράφει «είναι διάσημο σε όλη την Ρούμελη, την Αραβία και την Περσία». Είναι τόπος με λαμπρό κλίμα, αληθινός θελξικάρδιος παράδεισος, ανώτερος του οποίου δεν υπάρχει.

Συνδεδεμένος με θρύλους και ιστορίες, ο Λαϊλιάς αποτελεί ένα από τα ορεινά συμπλέγματα της Ανατολικής Μακεδονίας και μάλιστα το πλέον όμορφο και αγαπητό, ενώ δεν άφησε ασυγκίνητο ούτε τον Γάλλο πρόξενο και περιηγητή Cousinery, ο οποίος όταν επισκέφθηκε τα Σέρρας, το 1814, αφιέρωσε πολλές σελίδες για να πλέξει το εγκώμιο του μαγευτικού ομώνυμου δάσους.

Περίπου μια δεκαετία πριν το ταξίδι του, οι βλαχόφωνοι, οι οποίοι έφθασαν και εγκαταστάθηκαν στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών από τα ξακουσμένα βλαχοχώρια Αβδέλλα, Γράμμουστα, Περιβόλι και Σαμαρίνα -εξ αιτίας των διωγμών που εξαπέλυσαν εναντίον τους οι Τούρκοι κατακτητές- στέριωσαν στα χαμηλότερα και ηπιότερα επίπεδα του όρους χτίζοντας οικισμό, «τα Βλάχικα Καλύβια», όπου τους μήνες του θέρους (στο ενδιάμεσο διάστημα από τις εορτές του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Δημητρίου) είχαν ως κύρια απασχόληση τους την κτηνοτροφία.

Δεν είναι λίγες ο φορές που μεγαλούργησαν, προς χάριν της ελευθερίας, και αναδείχθηκαν σε πρωταγωνιστές ιστοριών θυσίας και υπερασπιστές των ελλαδικών ιδανικών, ταυτόχρονα με την απελευθέρωση της σερραϊκής γης (1913) και εν συνεχεία στον Α! Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918) έως και την έναρξη του Β! Παγκοσμίου Πολέμου (1940-1944), στην διάρκεια του οποίου (το 1941) οι Βούλγαροι καταστρέψανε εκ θεμελίων - για άλλη μια φορά - την κοινότητα τους.

Λαογραφικός Όμιλος Βλάχων και Φίλων «Λαϊλιάς» Ν. Σερρών

Το 1985 αφού η επιθυμία ωρίμασε σκέψεις και διαθέσεις, πολλοί από τους επιζήσαντες βλαχόφωνους του δάσους και οι απόγονοι τους ίδρυσαν τον Λαογραφικό Όμιλο Βλάχων & Φίλων «ΛΑΪΛΙΑΣ» Ν. Σερρών.

Στις χορευτικές του ομάδες 250 και πλέον χορευτές γνωρίζουν την μουσικοχορευτική παράδοση των βλαχοφώνων Σερραίων αλλά και ολόκληρης της Ελλάδος.

Τα παιδιά της μεγάλης χορευτικής του ομάδας έχουν αναλάβει, για έβδομη συνεχόμενη χρονιά, την **παραγωγή ραδιοφωνικής εκπομπής**, αφιερωμένης στην ελληνική παραδοσιακή μουσική και το δημοτικό τραγούδι.

Συγκροτήθηκε ομάδα με σκοπό τη συλλογή, καταγραφή και ταξινόμηση στοιχείων, που αφορούν την παράδοση των βλαχοφώνων του νομού αλλά και την ντόπια σερραϊκή παράδοση, για την οποία είναι γνωστό ότι αποτελεί ανεκτίμητο κεφάλαιο της ελληνικής. Αποτέλεσμα αυτής της πρωτοβουλίας είναι και η παραγωγή **τεσσάρων αρχειακών CDs**, ένα εκ των οποίων διατίθεται από τα γραφεία του Ομίλου στο κοινό, απολαμβάνοντας τα νταούλια και τους ζουρνάδες, που πρωταγωνιστούν σε κάθε αυθεντικό σερραϊκό γλέντι. Με ένα δεύτερο CD θα αποδοθεί ο απαιτούμενος φόρος τιμής στους βλαχοφώνους προγόνους και όσα κληροδότησαν ως μουσική παρακαταθήκη.

Ο Όμιλος «Λαϊλιάς» **συντηρεί ματιοθήκη** με εκατοντάδες φορεσιές (πολλές εκ των οποίων αυθεντικές) που συνεχώς εμπλουτίζεται και ανανεώνεται. Σ' αυτήν συμπεριλαμβάνονται και οι μοναδικής ομορφιάς και ιστορικής αξίας ανδρική και γυναικεία βλάχικη φορεσιά του Ν. Σερρών.

Ας σημειωθεί ότι χάρη στην αγάπη για το ομώνυμο όρος των πατέρων και της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, ο Όμιλος έχει καθιερώσει ως θεσμό στη συνείδηση όλων την διοργάνωση (από ιδρύσεως του) διήμερων εκδηλώσεων στην καρδιά του δάσους του Λαϊλιά, **την γιορτή του δεκαπενταύγουστου** με την συμμετοχή πολιτιστικών συλλογών από διάφορα μέρη της Ελλάδος. Επίσης έχει θεσμοθετήσει άλλες δύο εκδηλώσεις κατά την διάρκεια του έτος, η πρώτη το φθινόπωρο με την επωνυμία **«Βράδια Παράδοσης»** και η δεύτερη το **«Χορευτικό Πανόραμα»** την περίοδο της άνοιξης. Στις παραπάνω εκδηλώσεις πρέπει να προσθέσουμε και την **«Γιορτή της μητέρας»** που διοργανώνει κάθε χρόνο την αντίστοιχη ημέρα.

Έχει πάρει μέρος σε εκατοντάδες εκδηλώσεις στο εσωτερικό από τις οποίες ξεχωρίζουν οι συμμετοχές στο 39^ο Φεστιβάλ Λευκάδας, στο 13^ο Συνέδριο της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης στην Αριδαία, οι δύο εμφανίσεις στο ιστορικό θέατρο της Δόρα Στράτου τον Ιούλιο του 2000 και 2003 με κάλυψη της εκδήλωσης από το κρατικό τηλεοπτικό κανάλι και δορυφορική μετάδοση σε ολόκληρη την ομογένεια και το εσωτερικό.

Κάθε χρόνο ταξιδεύει στο εξωτερικό, συμμετέχοντας σε πανευρωπαϊκά και παγκόσμια φεστιβάλ πρεσβευτής του ελληνικού πολιτισμού και πνεύματος.

Αποτέλεσμα όλων είναι η δημιουργία μιας σωστής παρέας. Τα παιδιά του «Λαϊλιάς» μέσα από ένα οικογενειακό κλίμα συγκινούνται και συγκινούν, έχοντας ως μέσο την παράδοση, γεγονός που δεν περνά απαρατήρητο από καμία εκδήλωση και εμφάνιση τους.

Πρόεδρος του Ομίλου είναι ο Ιωάννης Ζαπάρας και δάσκαλος χορού ο Βασίλης Τερζής.

A) ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΟΦΩΝΩΝ ΤΟΥ Ν. ΣΕΡΡΩΝ

Βασίλης Τερζής

1. Οι βλαχόφωνοι στην Ανατολική Μακεδονία και το Ν. Σερρών.

Οι περιοχές της Κεντρικής και της Ανατολικής Μακεδονίας υπήρξαν ταυτόχρονα για τους βλαχοφώνους του ελλαδικού χώρου:

α) χώροι διασποράς βλάχων από όλες σχεδόν τις ορεινές μητροπόλεις κατά μήκος της Πίνδου,

β) τόπος παραθερισμού και ξεχειμωνιάσματος τσελιγκάτων κάθε προέλευσης,

γ) χώροι παλαιότερων μητροπολιτικών εστιών,

δ) αφετηρία για νέες εγκαταστάσεις,

ε) χώροι όπου σημειώθηκαν όλες οι μορφές βλάχικης εγκατάστασης (νομαδικής, ημινομαδική, γεωργική, ημιαστική και αστική).

Η καταγωγή της πλειοψηφίας των βλαχοφώνων του Ν. Σερρών έγκειται στην Αβδέλλα, τη Γράμμουστα, τη Σαμαρίνα και το Περιβόλι, αλλά και σε χωριά της Ηπείρου (Νικολίτσα, Μοσχόπολη) και της δυτικής Μακεδονίας (Νυμφαίο, Σμίξη, Βλάστη). Σε αυτούς προστίθεται και ένας μικρότερος αριθμός Ολύμπιων βλαχόφωνων, οι Μπαϊσιώτες (από τη Βωβούσα) των κεφαλοχωρίων του Σιδηροκάστρου, οι Παπατσαϊρινοί, καθώς και οι Μότσιανοί, δηλαδή οι Ασπροποταμίτες και Μετσοβίτες βλαχόφωνοι που βρέθηκαν στα κεφαλοχώρια του νομού, όπως την Αλιστράτη, τη Νέα Ζίχνη, τα Νταρνακοχώρια και τα Παγγαιοχώρια. Τέλος αξίζει να αναφερθούν και οι Τζουμαγιώτες βλαχόφωνοι, οι Ποροϊάνοι και οι Ραμνιώτες (χωριά στο Β. Α τμήμα του Ν. Σερρών).

2. Πόλεις και χωριά του Ν. Σερρών όπου κατοικούν Βλαχόφωνοι.

Άγιο Πνεύμα, Αλιστράτη, Αχλαδοχώρι, Βέργη, Ελαιώνας, Ηράκλεια, Καπνόφυτο, Λευκώνας, Μελενεγκίτσι, Μεσολακία, Σιδηρόκαστρο, Χιονοχώρι, Χρίστος, Ροδολίβος, Σέρρες, Πορόια, Οινούσα, Νιγρίτα, Ν. Πετρίτσι (κατά αλφαβητική σειρά).

3. Οι εγκαταστάσεις των βλαχοφώνων στο Ν. Σερρών από τον 17^ο αιώνα έως τα μέσα του 18^{ου}.

Η εμφάνιση των πρώτων βλαχόφωνων στο Ν. Σερρών υπολογίζεται στις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Λιγοστές οικογένειες, μεμονωμένα, άρχισαν να επισκέπτονται τον νομό και να εγκαθίστανται σε αυτόν με την προοπτική της μόνιμης κατοικίας. Πολύ αργότερα το 1780 - 1800 ένας μεγάλος όγκος βλαχόφωνων θα μετακινηθεί προς την ανατολική Μακεδονία πολλοί εκ των οποίων θα εγκατασταθούν στην περιοχή των Σερρών.

Από το 1600 έως στα μέσα του 17^{ου} αιώνα παρατηρούνται μαζικές και πολύ σημαντικές έξοδοι από την Πίνδο και μετοκίσεις προς τις ορεινές περιοχές της

ανατολικής Θεσσαλίας και τα αστικά της κέντρα. Κάποιοι έφτασαν μέχρι τη Μοσχόπολη, τη Θεσσαλονίκη και την Ανατολική Μακεδονία. Οι έξοδοι αυτής της περιόδου από την Πίνδο αν και είναι από τις λιγότερο ερευνημένες και με άγνωστο σχετικά μέγεθος και περιεχόμενο θεωρούνται από πολλούς ερευνητές οι προπομποί των μεγάλων εξόδων που σημειώθηκαν αργότερα, από όλα σχεδόν τα βλαχοχώρια, ανάμεσα στο 1769 και το 1830, ενώ εκφράζεται η άποψη πως κατά κάποιο τρόπο και έως ένα βαθμό ήταν ανάλογες με αυτές.

4. Οι λόγοι των εξόδων του 17^{ου} αιώνα:

Οι κυριότεροι λόγοι των πληθυσμιακών εξόδων κατά την διάρκεια του 17^{ου} αιώνα ήταν οι εξής:

α) Ο υπερπληθυσμός των ορεινών κοινοτήτων ο οποίος είχε είδη οδηγήσει σε κάποια αρχική και σταδιακή μετακίνηση ατόμων και μικρών ομάδων επαγγελματιών προς τα διαμορφούμενα αστικά κέντρα των πεδινών περιοχών.

β) Η αντιπαλότητα των Βλάχων των ορεινών οικισμών με τις τουρκικές αρχές και κυρίως με τους ισχυρούς κατά τόπους εκπροσώπους τους.

γ) Ο περιορισμός του προνομιούχου καθεστώτος ένταξης στο ταμείο της Σουλτάνας (Βαλιδέ) και η παραχώρηση πολλών προνομίων και βλαχοχωριών ως τιμάρια στους σπάχηδες.

δ) Η καταστολή των επαναστατικών κινημάτων του 1600 και κυρίως του 1611 όταν χριστιανοί της Θεσσαλίας και της Ηπείρου ακολούθησαν το κάλεσμα του μητροπολίτη Τρίκης Διονύσιου του Φιλόσοφου (γνωστού ως Σκυλόσοφου).

ε) Η ανερχόμενη δύναμη των σταδιακά εξισλαμισμένων Αλβανών, που εξελίσσονται σε τοπικούς κυρίαρχους και δυνάστες.

στ) Οι συγκρούσεις με τους αρματολούς και τους κλέφτες.

ζ) Αστάθμητοι παράγοντες όπως οι συχνές επιδημίες και οι φυσικές καταστροφές.

Μέχρι το 1769, έτος της πρώτης «καταστροφής» της Μοσχόπολης και ορόσημο για την έναρξη σοβαρότατων εξόδων και διασπορών, βλάχικοι πληθυσμοί είχαν επιβιώσει μόνο στο νοτιοδυτικό τμήμα της Βαλκανικής, κατά μήκος της ελληνικής χερσονήσου. Μέχρι εκείνη την εποχή, οι παλαιότεροι «βλάχικοι» πληθυσμοί που βρισκόταν βόρεια και ανατολικά της νοητής γραμμής Δυρράχιο - όρος Περιστέρι - Μόγλενα - Θεσσαλονίκη φαίνεται πως είχαν αφομοιωθεί και εξαφανιστεί. Νότια της προαναφερθείσας νοητής γραμμής είχαν δημιουργηθεί ιδιαίτερα πολυπληθείς συγκεντρώσεις βλάχικών ομάδων και πληθυσμών.

Από το 1769 και μετά, αυτή η γεωγραφική χωροθέτηση των βλάχων ανατρέπεται, οι συνεχείς έξοδοι και η διασπορά τους οδηγούν μέχρι τις πλαγιές της Ροδόπης και του δυτικού Αίμου, όπως και σε διάφορες πολιτείες της σημερινής Βουλγαρίας. Πλημμυρίζουν το σύνολο σχεδόν της γεωγραφικής Μακεδονίας, τόσο τα ορεινά όσο και τις πολιτείες. Φτάνουν μέχρι τις πόλεις της Σερβίας, του Κοσόβου και της Βοσνίας. Βλαχόφωνοι περνούν το Δούναβη και το Σάβο και δημιουργούν παροικίες στα εδάφη της Αυστρογγαρίας και των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Εξαπλώνονται και προς το νότο, μέχρι την Αττική. Σημαντικοί βλάχικοι οικισμοί και εγκαταστάσεις, όπως του Κρουσόβου στην Π.Γ.Δ.Μ. και των Σερρών στην

Ανατολική Μακεδονία, είναι αποτέλεσμα αυτής της νεότερης και μάλλον αγνοημένης βλάχικης διασποράς.

5. Οι λόγοι των εξόδων από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα έως τον 19^ο.

α) Τα Ορλοφικά 1769 - 1770. Με το κίνημα να πνίγεται στο αίμα ακολουθούν λεηλασίες από τους Τουρκαλβανούς τις οποίες δεν γλίτωσαν και οι βλάχικες κοινότητες. Μοσχόπολη, Γράμουστα, Σύπισκα, Νικολίτσα, Λινοτόπι κ.α. που καταστρέφονται ολοσχερώς. Ακολούθησε αναγκαστική μετανάστευση των βλαχόφωνων που έφτασαν ως τον Ν. Σερρών.

β) Μεγάλες ήταν οι μεταναστεύσεις Βλαχόφωνων, οι οποίοι μη μπορώντας να αντέξουν τις θηριωδίες και ατιμίες του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, έφτασαν προς την περιοχή των Σερρών στην πρώτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα.

γ) Σοβαρός λόγος εξόδου βλαχοφώνων από τις εδραίες θέσεις τους στις αρχές του 19^{ου} αιώνα αποτέλεσαν τα αντίποινα των Τούρκων και γενικότερα η σκληρή τους στάση απέναντι στα βλαχοχώρια εξαιτίας της συμμετοχής τους στην ελληνική επανάσταση του 1821.

δ) Οι έμμεσες συνέπειες της επανάστασης του 21 και οι ανεξέλεγκτες ληστρικές επιδρομές και καταστροφές.

Ανάμεσα στο 1823 - 1832 αιτίες εξόδων αποτελούν οι έμμεσες συνέπειες της επανάστασης του 21. Η εξασφάλιση διαμονής και διατροφής για τα τουρκικά στρατεύματα που βρίσκονταν ήδη στην περιοχή για την εξουδετέρωση του Αλή Πασά, οι επιτάξεις των υποζυγίων, η γενικότερα η αναρχία και κυρίως οι συχνές και βαριές οικονομικές εισφορές που επιβάλλονταν για την κάλυψη πολεμικών δαπανών του τουρκικού στρατού αποτελούν τις ακούσιες επιπτώσεις της επανάστασης του 21.

ε) Μετακινήσεις έγιναν και την περίοδο των επαναστατικών κινημάτων του 1854, 1866 και 1877 στα οποία συμμετείχαν κυρίως βλαχόφωνοι. Σε αντίποινα δέχθηκαν επίθεση τα βλαχοχώρια της Πίνδου, Αβδέλλα, Περιβόλι, Σαμαρίνα, Βωβούσα. Τότε πολλοί, κυρίως κτηνοτρόφοι, μετανάστευσαν και έστησαν τσελιγκάτα στα βουνά των Σερρών Μπέλλες, Λαϊλιάς και Μενοίκιο.

6. Ιδιαίτεροι χοροί και τραγούδια των βλαχόφωνων του Ν. Σερρών

- 1) Στον Σερριώτικο τον κάμπο 7/8.
- 2) Κάτω στον Άγιο Θόδωρο 7/8 & 4/8.
- 3)
- 4) Αντίπερα 7/8 & 4/8 γρήγορο.

- 5) Από μικρός στα γράμματα (Δελή παπάς) 7/8 ή 3/8.
- 6) Κάτω στην Άσπρη πέτρα 7/8 ή 4/8 αργό (4/4).
- 7) Στον Ίσβορο 7/8 ή 4/8 αργό (4/4).
- 8) Πέντε χρόνια περπατούσα 7/8.
- 9) Που ήσουν περιστερούλα μου 7/8 ή Επιτραπέζιο.
- 10) Ανήμερα την Πασχαλιά 7/8.
- 11) Νουν' τσα τσιάμα λια χατζιάνε 7/8 (Δεν στο' λεγα Χατζήδενα).
- 12) Αγγισίρα όλι σ' φούγκα 7/8 (Κίνησαν τα πρόβατα να φύγουν).
- 13) Λένα (Γιού άνγκισισ λιά Λένα) 7/8 (Για που κίνησες καλέ Ελένη).
- 14) Λα πόμνου ντι νιγκ α μάρι (Γκάλπινα) 3/8 (Στο δέντρο κοντά στη θάλασσα).
- 15) Πρι μαγούλ ανάλτου 3/8 (Απάνω στην κορφούλα).
- 16)

- 17) Δερβέναγας (Χατζηστέργιος) 3/8.
- 18) Παυλή Μελάς 3/8.
- 19) Νικοτσάρας 3/8.
- 20) Χαρά μωρέ χαρά 3/8.
- 21) Σιμίτε (Σίρμα τσεν τσι ζουρλουσίς) 3/8 (Σίρμω τι ζουρλάθηκες).
- 22) Μάτα μάκα ζάχαρη 3/8 (Η μάνα σ' τρώει ζάχαρη).
- 23) Θανάση όντας κίνησες 3/8.

- 24) Ράφτε -- & 7/8.
- 25) Βλαχούλα - (Γκάντα ??) 4/8 αργό (4/4).

7. Χοροί και τραγούδια που επικράτησαν μετά την δημιουργία των συλλόγων, (1976).

- 1) Φραγκίτσα 8/8 ή 5/8.
- 2) Ζαχαρούλα 4/8 γρήγορο.
- 3) Χατζηστέργιου τσέλιγκ μάρι... 3/8 (Χατζηστέργιο τσέλιγκα μεγάλη).
- 4) Μπεράτια (Μπαίνω μεσ' τ' αμπέλι κ.α) 7/8.
- 5) Συγκαθιστά (Τασιές κ.α) 4/8 γρήγορο.
- 6) Συγκαθιστά (Αηδόνι κ.α) 8/8.

8. Άλλοι χοροί που συναντιούνται σήμερα σε κοινωνικές εκδηλώσεις βλαχόφωνων Σερραίων.

- 1) Καλαματιανός 7/8.
- 2) Συρτός 4/8 γρήγορο ή 2/4.
- 3) Συρτός στα τρία 3/8 ή 4/8 αργό (4/4).
- 4) Στα δύο (Πωγωνίσια) 4/8 αργό (4/4).
- 5) Αρβανιτοβλάχικος 4/8 αργό (4/4).
- 6) Τσάμικος 6/8.
- 7) Κίνιγκ

Ο καλαματιανός, ο συρτός και ο συρτός στα τρία υπήρχαν πάντοτε στην μουσικοχορευτική παράδοση των βλαχόφωνων Σερραίων.

9. Χοροί που συναντά κανείς μόνο στους συλλόγους

- 1) Τσαρίτσανη 4/8 γρήγορο & 6/8.
- 2) Σε τούτη τάβλα που'μαστε (Φεζοδερβέναγας) 4/8 αργό (4/4) & 4/8 γρήγορο.
- 3) Ζαμαντάκας 4/8 αργό (4/4).
- 4) Βασιλαρχόντισσα 5/8.
- 5) Κεντημένη ποδιά 4/8 αργό (4/4) & 4/8 γρήγορο.
- 6) Ζαγορίσιος (Κωσταντάκης) 5/8.
- 7) Μπεράτι Ηπείρου 8/8.
- 8) Τζιάκας απ' τα Γρεβενά 6/8.

10. Τα κινητικά μοτίβα των βλαχόφωνων του Ν. Σερρών.

Εκτός από το χρονικό προσδιορισμό των παραπάνω χορών και τραγουδιών και την ανάλογη κατάταξή τους σε κατηγορίες, μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τους ιδιαίτερους χορούς των βλαχόφωνων Σερραίων σύμφωνα με το γενικότερο κινητικό τους μοτίβο.

A) Στον Σερριώτικο τον κάμπο

Κάτω στον Άγιο Θόδωρο
Αντίπερα
Ράφτε
κ.α

B) Δερβέναγας

Παυλή Μελάς
Νικοτσάρας
Χαρά μωρέ χαρά
Μάτα μάκα ζάχαρη
Σιμίτε
Θανάση όντας κίνησες

Γ) Από μικρός στα γράμματα
Κάτω στην Άσπρη πέτρα
Στον Ίσβορο
Πέντε χρόνια περπατούσα
Ανήμερα την Πασχαλιά
Που ήσουν περιστερούλα μου
Νου τσα τσιάμα λία χαττζιάνε
Αγγισίρα όιλι σ'φούγκα
Λένα
Λα πόμνου ντι νιγκ α μάρι (Γκάλινα)
Πρι μαγούλ ανάλτου
κ.α

Δ) Βλαχούλα - (Γκάντα ??)

11. Φορεσιά

11.1 Εξαρτήματα της επίσημης αντρικής φορεσιάς (Φοριόταν σε γάμους, γιορτές και σε άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις.

- 1) Μάλλινη ολόσωμη φουστανέλα (Καντούσια - Τσιπούνι) ή
- 1) Φουστανέλα.
- 2) Γιλέκο (Τζιουμαντάνι).
- 3) Πουκάμισο (Κ μάσι).
- 4) Χειρώτια (Ρακαβίτσες ή αρκαβίτσες).
- 5) Πουτούρια (Τσόριτς).
- 6) Κάλτσες (Λ πουτς ή προπότς).
- 7) Φούντες.
- 8) Ζωνάρι μάλλινο (Μπρίουν).
- 9) Δερμάτινη ζώνη (Κ ράου).
- 10) Καπέλο - Καλπάκι (Κατσιούλα) ή τραγιάσκα ή δίκοχο.
- 11) Μαντήλι (Σερβέτα).
- 12) Ασημένια αλυσίδα (Κιοστέκι).
- 13) Τσαρούχια ή παπούτσια.
- 12) Χειροποίητα φιδάκια από χάντρες (Γαμήλιο δώρο).
- 15) Είδος κομπολογιού με φούντες και χάντρες (Μάρτσο).
- 16) Είδος κασκόλ που φορούσαν ο γαμπρός και οι μπράτιμοι (Σια λ).

11.2 Ρούχα που φορούσαν οι περισσότεροι στις καθημερινές τους δραστηριότητες, τα μικρά παιδιά και οι ηλικιωμένοι.

- 1) Μαύρο σαλβάρι - πουτούρι.
- 2) Μαύρο γιλέκο (Τζιουμαντάνι).

Τα μικρά παιδιά πολλές φορές φορούσαν μαύρη καντούσια - τσιπούνι.

11.3 Εξαρτήματα της γυναικείας φορεσιάς - Επίσημη φορεσιά των παντρεμένων γυναικών (Νυφική φορεσιά).

- 1) Καντούσια ή Τσιπούνη ή Σαρ κ.
- 2) Γιλέκο με μανίκια (Βελούδινο ή μάλλινο) (Λιπαντές ή Μιντάν).
- 3) Φούστα (Μάλλινη με πτυχές και μανίκια τα οποία πολλές φορές είχαν βελούδινα καπάκια).
- 4) Γιλέκο (Σκουρτάκα).
- 5) Πουκαμίσια (Καμεάσα).
- 6) Ποδιά (Βελούδινη ή μάλλινη και σπάνια σατέν ή από μετάξι-Πουά λ).
- 7) Κάλτσες (Λ πουτς ή προπότς).
- 8) Δερμάτινη ζώνη (Κ ράου).
- 9) Ζώνη με χάντρες.
- 10) Σαλιάρια (Κιπτάρου ή πετσέτα).
- 11) Λευκά μαντήλια με πούλιες.
- 12) Καπέλο με υποσιάγωνο (Κατσιούλα με μαγούρι).
- 13) Μαντίλα (Βλάσκα).
- 14) Αλυσίδα με σουγιά (Σιλιβάρι ντι κουστούρα).
- 15) Παπούτσια.
- 16) Κοσμήματα.
- 17) Σειρές φλουριά (Αρραβών).

Πολύ παλιού τύπου γυναικεία **γαμήλια φορεσιά** ήταν το **κουμάσι** (φόρεμα με μανίκια, χωρίς πτυχές και πολύ φαρδύ στο κάτω μέρος). Ήταν φτιαγμένο από ύφασμα ριγέ χρυσοποίκιλτο, αγορασμένο συνήθως από την ανατολή.

Το κόκκινο πέπλο, που κάλυπτε το πρόσωπο της νύφης και το οποίο ξεκινούσε πάνω από τη κατσιούλα, το ονομάζουν ζ βον ή τσίπα.

11.4 Καθημερινή φορεσιά - Φορεσιά των ανύπαντρων κοριτσιών.

- 1) Φούστα μάλλινη (Χωρίς μανίκια).
- 2) Πουκαμίσια.
- 3) Ποδιά μάλλινη.
- 4) Σαλιάρια.
- 5) Κάλτσες.
- 6) Ζώνη.
- 7) Μαντήλι.
- 8) Αλυσίδα με σουγιά.
- 9) Μαντίλα άσπρη με πούλιες γύρο γυρο (Τσοβρέ).
- 10) Παπούτσια.

11.5 Μεταγενέστερη επίσημη και νυφιάτικη φορεσιά.

- 1) Φόρεμα βελούδινο με πτυχές.
- 2) Ποδιά μεταξωτή ή βελούδινη όταν επρόκειτο για νύφη.
- 3) Μαντίλα μεταξωτή (Τσόμπρα).
- 4) Καπέλο όταν επρόκειτο για νύφη.
- 5) Παπούτσια.

11.6 Στα κοσμήματα και τα στολίδια ανήκουν.

- 1) Βραχιόλι (Μπουλτζέ κ), βραχιόλια (Μπουλτζέτσ).
- 2) Δαχτυλίδι (Νε λ), δαχτυλίδια (Νιάλι).
- 3) Σειρές (κολλιέδες) με χάντρες μπροστά στο στήθος (Μ ρτζιάλι ή Γιορτάνι).
- 4) Χάντρες γύρο από την βλάσκα (Λια σ).
- 5) Μεταλλικές καρφίτσες διαφόρων σχημάτων πάνω στη κατσιούλα (Πιρπιντάς).
- 6) Ασημένια αγκράφα πάνω στη κατσιούλα, εξάρτημα της νυφικής φορεσιάς (Τάσι).
- 7) Μάλλινες φούντες πάνω στη κατσιούλα (Αμούρη).

12. Πανηγύρια - Εκδηλώσεις

- Ετήσιος χορός Λαογραφικού Ομίλου Βλάχων και Φίλων «ΛΑΪΛΙΑΣ» Ν. Σερρών.
- Ετήσιος χορός Συλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών «Γεωργάκης Ολύμπιος».
- Ετήσιος χορός Συλλόγου Βλάχων Ποροΐων «το Πέρασμα».
- Ετήσιος χορός Συλλόγου Βλάχων Σιδηροκάστρου.
- 14 - 15 Αυγούστου (Γιορτή της Παναγίας) στο όρος Λαϊλιά στην πλατεία των ξυλοκόπων (Μπαλτά τσαϊρ).
- 30 Ιουνίου και 1 Ιουλίου (Των Αγίων Αναργύρων) στην Οινούσα Σερρών.
- Μια εβδομάδα αργότερα η ίδια γιορτή στο Χιονοχώρι Σερρών.

13. Πολιτιστικοί σύλλογοι στο Ν. Σερρών που ασχολούνται με την παράδοση των βλαχόφωνων Σερραίων (κατά αλφαβητική σειρά).

- 1) Λαογραφικός Όμιλος Βλάχων και Φίλων «ΛΑΪΛΙΑΣ» Ν. Σερρών
- 2) Σύλλογος Βλάχων Ν. Σερρών «Γεωργάκης Ολύμπιος»
- 3) Σύλλογος Βλάχων Ν. Πετριτσίου η «Ράμνα»
- 4) Σύλλογος Βλάχων Ποροΐων «Το Πέρασμα»
- 5) Σύλλογος Βλάχων Σιδηροκάστρου

14. Χαρακτηριστικά τραγούδια των Βλαχόφωνων του Ν. Σερρών

ΣΤΟ ΣΕΡΡΙΩΤΙΚΟ ΤΟΝ ΚΑΜΠΟ

Περδικούλα σεργιανούσε, στον Σερριώτικο τον κάμπο.

Στον Σερριώτικο τον κάμπο, έπιασε ψηλή βροχούλα.

Έπιασε ψηλή βροχούλα, μάσε κόρη το σαγιά σου.

Μάσε κόρη το σαγιά σου, να μη λερωθεί ποδιά σου.

Να μη λερωθεί ποδιά σου, σε μαλώνει η πεθερά σου.
Ή μη λερώσεις τη ποδιά σου, σε μαλώνει η πεθερά σου.

Σε μαλώνει η πεθερά σου, πεθερά κι ο πεθερό σου.

ΑΝΤΙΠΕΡΑ

Αντίπερα, αντίπερα μαύρα μου μάτια (ή καημένη Μάντω).
Αντίπερα (ή Στου Μαυραντή) στ' αλώνι ρόιδο μου (v)έλα ιδώ ματάκια μου
(v)έμορφα

Ήταν μια μέρα Κυριακή μαύρα μου μάτια.(ή καημένη Μάντω).
Μια μέρα χρυσομέρα ρόιδο μου (v)έλα ιδώ ματάκια μου (v)έμορφα.

Βγήκαν (ή πήγαν) να παίξουν τα σπαθιά μαύρα μου μάτια (ή καημένη Μάντω)
Να ρίξουν το λιθάρι ρόιδο μου (v)έλα ιδώ ματάκια μου (v)έμορφα.

Το ρίχνει ένας το ρίχνουν δυο μαύρα μου μάτια (ή καημένη Μάντω).
Το ρίχνουν τρεις και πέντε ρόιδο μου (v)έλα ιδώ ματάκια μου (v)έμορφα.

Το ρίχνει κόρη ανύπαντρη μαύρα μου μάτια (ή καημένη Μάντω).
Και πάει σι παραπέρα ρόιδο μου (v)έλα ιδώ ματάκια μου (v)έμορφα

Δώδεκα χρόνους έκανε μαύρα μου μάτια (ή καημένη Μάντω).
Σε κλέφτικα λημέρια ρόιδο μου (v)έλα ιδώ ματάκια μου (v)έμορφα.

Κανείς δε την εγνώρισε μαύρα μου μάτια (ή καημένη Μάντω).
Πως είναι κλεφτοπούλα ρόιδο μου (v)έλα ιδώ ματάκια μου (v)έμορφα.

(Καταγραφή) **ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΕΡΖΗΣ**

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ (ΧΑΤΖΗΣΤΕΡΓΙΟΣ)

Μας ηρθ' ένας Δερβέναγας
(μώρε) ή (πω με) μές' από την πόλη.
Αϊ πιάνει και γρα- Χατζη λαϊ Στέργιουμ
αϊ πιάνει και γράφει μια γραφή.
Πιάνει και γράφει μια γραφή
κι ένα (μωρέ) κομμάτι γράμμα.
Αϊ σε σας βρε βλά- Χατζη λαϊ Στέργιουμ
αϊ σε σας βρε βλάχοι σταϊ Βουνά.
Σε σας βρε βλάχοι σταϊ βουνά
σε σας (μωρέ) βρε τσελιγγάδες.
Αϊ για μάστε χι- Χατζη λαϊ Στέργιουμ
αϊ για μάστε χίλι' αλόγατα.
Για μάστε χίλια αλόγατα
και δύο (μωρέ) χιλιάδες μούλες.
Αι σαν το' μαθε Χατζη λαϊ Στέργιουμ
άι σαν το' μαθε Χατζηστεργίος.
Σαν το' μαθε Χατζηστεργίους
πολύ (μωρέ) το κακοφάνει.
Αι πιάνει (ή παίρνει) και ζώ- Χατζη λαϊ Στέργιουμ
άι πιάνει και ζώνει τ' άρματα..

ΚΑΤΩ ΣΤΗΝ ΑΣΠΡΗ ΠΕΤΡΑ

Κάτω στην άσπρη πέτρα μωρέ μάτια μου,
κάτω στην άσπρη πέτρα μωρέ φρύδια μου.
Κάτω σι γιαλό γιώτισσα κυρά Βιργιώτισσα.

Βαρέσαν τον Γιαννάκη μωρέ μάτια μου,
βαρέσαν τον Γιαννάκη μωρέ φρύδια μου.
Τον αρματολό γιώτισσα κυρά Βιργιώτισσα.

Τούρκοι τον εβαρέσαν μωρέ μάτια μου,
Τούρκοι τον εβαρέσαν μωρέ φρύδια μου.
Κι αρωμοί τον κλαιν γιώτισσα κυρά Βιργιώτισσα.

Γιαννάκη να' χεις μάνα μωρέ μάτια μου,
Γιαννάκη να' χεις μάνα μωρέ φρύδια μου.
Να' χεις κι αδερφή γιώτισσα κυρά Βιργιώτισσα.

Να' χεις καλή γυναίκα μωρέ μάτια μου,
να' χεις καλή γυναίκα μωρέ φρύδια μου.
Να' ρθει να σε ιδεί γιώτισσα κυρά Βιργιώτισσα

(Καταγραφή) ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΕΡΖΗΣ

ΛΕΝΑ

Γιου ανγκισις λια Λε..., γιο λια Λένο λια,
γιου ανγκισις λια Λε... Λένο σιγκουρ(α).
Τώρα πι νιγκ(α) σιαρ(α), γιο λια Λένο φιάτ(ου) μουσιάτ(ου),
τώρα πι νιγκ(α) σιαρ(α), γιο λια Λένο χρυσουσίτα.

Νια γκι σι λα τα ..., γιο λια Λένο λια,
νια γκι σι λα τα, τατα ουασπιτ(ου).
Σι(ν) τόρκου, σι πουμπάκλου, γιο λια Λένο φιάτ(ου) μουσιάτ(ου),
σι(ν) τόρκου, σι πουμπάκλου, γιο λια Λένο χρυσουσίτα.

Τας νιατάρ αρμά ..., γιο λια Λένο λια,
τας νιατάρ αρμά, αρμάτ(α), τάστι νιου.
Κιντούσια σο κουρνιού(ι), γιο λια Λένο φιάτ(ου) μουσιάτ(ου),
κιντούσια σο κουρνιού(ι), γιο λια Λένο χρυσουσίτα.

Τας νιατάρ κ(ου)μια ..., γιο λια Λένο λιά,
τας νιατάρ κ(ου)μιάσα, φράτινιου.
Κου πατρ(ου)τζατς λιλίλτσι, γιο λια Λένο φιάτ(ου) μουσιάτ(ου),
κου πατρ(ου)τζατς λιλίλτσι, γιο λια Λένο χρυσουσίτα.

ΛΕΝΑ

Που ξεκίνησες καλέ ή βρε Λένα,
που ξεκίνησες καλέ ή βρε Λένα, μόνη σου.
Τώρα πριν βραδιάσει, εγώ κάλε Λένα κορίτσι όμορφο,
τώρα πριν βραδιάσει, εγώ κάλε Λένα κορίτσι χρυσωμένο.

Ξεκίνησα στη θεία μου, καλέ ή βρε Λένα,
ξεκίνησα στη θεία μου, καλέ ή βρε Λένα, μια επίσκεψη.
Να γνέσω (στη ρόκα), το βαμβάκι, εγώ κάλε Λένα κορίτσι όμορφο,
να γνέσω (στη ρόκα), το βαμβάκι εγώ κάλε Λένα κορίτσι χρυσωμένο.

Για να κάνω τη φορεσιά, καλέ ή βρε Λένα,
για να κάνω τη φορεσιά, καλέ ή βρε Λένα, του πατέρα μου.
Καντούσα του πεθερού μου, εγώ κάλε Λένα κορίτσι όμορφο,
καντούσα του πεθερού μου, εγώ κάλε Λένα κορίτσι χρυσωμένο.

Για να κάνω πουκάμισο, καλέ ή βρε Λένα,
για να κάνω πουκάμισο, καλέ ή βρε Λένα, του αδερφού μου.
Με σαράντα λουλούδια, εγώ κάλε Λένα κορίτσι όμορφο,
με σαράντα λουλούδια, εγώ κάλε Λένα κορίτσι χρυσωμένο.

(Καταγραφή) **ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΕΡΖΗΣ**

ΛΑ ΠΟΜΛΟΥ ΝΤΙ ΝΙΓΚ Α ΜΑΡΙ (ΓΚΑΛΜΠΙΝΑ)

Λα πόμλου ντι νιγκ α μάρε,	Στο δέντρο κοντά στη θάλασσα,
ντουάρμι βρούτα σούμ(α) ούμπρ(ι),	κοιμάται η αγάπη μου κάτω απ' τη σκιά,
σούμ(α) ούμπρ(ι) σ'πι άλμπ(ου) κιάτρ(ου).	Κάτω απ' τη σκιά πάνω σε λευκό λιθάρι.
Σα σκούλ(α) σιού βίντου ζούρλου	Σηκώθηκε ένας τρελός αέρας
σ'ασπούλμπιρ(α) φρ(ού)ντζ(ι)λ(ι) τούτι.	Και σκόρπισε τα φύλλα όλα.
(Ρεφραίν) Μόι λε λιλίτσι λιά	(Ρεφραίν) Αχ! Λουλουδάκι μου,
τριαντάφυλλα αρός(ι) σ'γκάλμπινα.	Τριαντάφυλλο μου κόκκινο κίτρινο.

ΡΑΦΤΕ (ΡΑΦΤΗΣ)

Ράφτε τσι νου τσοτσ, μώρε (δισ) Τσι λάι τράκου ντε, τσοκ σι ιν φάκου	Ράφτη γιατί δε χορεύεις; τι διάβολο να χορέψω,
νο μου στράνι τα σι ιν μπάκου	δεν έχω ρούχα να φορέσω.
νο μου καμιά σ τα σι ιν μπάκου	δεν έχω πουκάμισο να φορέσω.
νο μου τσιουμαντάνι τα σι ιν μπάκου	δεν έχω γιλέκο να φορέσω.
νο μου πουρπτός τα σι ιν μπάκου	δεν έχω κάλτσες να φορέσω.
νο μου π πούτσου τα σι ιν μπάκου	δεν έχω παπούτσια να φορέσω.
νο μου κατσιούλα τα σι ιν μπάκου	δεν έχω καπέλο να φορέσω
νο μου σιλιβάρι τα σι ιν μπάκου	δεν έχω σαλβάρι να φορέσω
νο μου σμιά ν τα σι ιν μπάκου	δεν έχω βράκι να φορέσω.

(Καταγραφή) **ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΕΡΖΗΣ**

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Βασίλης Τερζής

Γεννημένος στις Σέρρες και μόνιμος κάτοικος της ασχολήθηκε για πρώτη φορά με τον παραδοσιακό χορό σε ηλικία 12 ετών ως μέλος, χορευτής του συλλόγου Βλάχων Ν. Σερρών. Απόφοιτος του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, τμήματος επιστημονικής φυσικής αγωγής και αθλητισμού (Τ.Ε.Φ.Α.Α) Κομοτηνής, με ειδικότητες ελληνικοί χοροί, πετοσφαίριση και κολύμβηση. Βρίσκεται στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, του ανωτέρω ιδρύματος, στην κατεύθυνση της προπονητικής ενώ ο τίτλος της μεταπτυχιακής του διατριβής αφορά «Το προφίλ των δασκάλων του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα».

Το 1988 ξεκινά να διδάσκει δημοτικούς χορούς σε τοπικούς πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης και του νομού.

Το 1989 αρχίζει να μελετά και να ερευνά την παράδοση των βλαχοφώνων κατοίκων του νομού και από το 1991 τη μουσικοχορευτική παράδοση του Ν. Σερρών γενικότερα και των Ντόπιων κατοίκων ειδικότερα. Στην προσπάθεια αυτή συνέβαλε η επαφή με τους κατοίκους της περιοχής, η επιτόπια παρατήρηση και καταγραφή, η συμμετοχή σε δεκάδες τοπικά πανηγύρια, γιορτές και λαϊκά δρώμενα και η βιβλιογραφική έρευνα.

Έχει διδάξει τοπικούς χορούς και χορούς των βλαχοφώνων του νομού σε σεμινάρια όπως της «Δόρα Στράτου», του Κέντρου Λαογραφικών Ερευνών Μαγνησίας, της «Ηφαίστεια» κ.α ενώ έχει παραδώσει μαθήματα χορού σε διάφορα σωματεία, ομίλους και συλλόγους στον ελλαδικό χώρο και στην Γαλλία.

Για τα ίδια θέματα παρουσίασε ανακοινώσεις και εισηγήσεις του σε συνέδρια όπως του Τ.Ε.Φ.Α.Α Κομοτηνής και της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης (Δ.Ο.Λ.Τ).

Αποτελέσε συντονιστή και κύριο εισηγητή στα σεμινάρια ελληνικού παραδοσιακού χορού που διοργανώνει ο Πολιτιστικός Σύλλογος Σκοτούσσας, με την συνεργασία και άλλων φορέων (1^ο, 2^ο, 3^ο και 4^ο Σεμινάριο, 2-3 Δεκεμβρίου 2000, 28-30 Δεκεμβρίου 2001, 27-29 Δεκεμβρίου 2002, 30, 31 Ιανουαρίου και 1 Φεβρουαρίου 2004 αντίστοιχα).

Είναι επικεφαλής της ερευνητικής ομάδας του Λαογραφικού Ομίλου Βλάχων και Φίλων «Λαϊλιάς» Ν. Σερρών, που είχε την επιμέλεια παραγωγής ενός CD, υπό την αιγίδα της Δ.Ο.Λ.Τ. με τίτλο, « Τα Ντόπια », (Ζουρνάδες και Νταούλια από τον Ν. Σερρών) και θέμα την μουσικοχορευτική παράδοση των Σερραίων. Επίσης επιμελείται την έκδοση ενός ακόμη μελλοντικού με θέμα «Σκοποί, χοροί και τραγούδια των βλαχόφωνων Σερραίων».

Από το 1992 είναι μέλος της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης (Δ.Ο.Λ.Τ). Το 1999 παρουσίασε ομάδα ενηλίκων από την Σκοτούσσα στο 13^ο συνέδριο της στην Αθήνα και το 2000 την χορευτική ομάδα του Ομίλου «Λαϊλιάς» στο 14^ο συνέδριο στην Αριδαία.

Τον Ιούλιο του 2000 και 2003 είχε την επιμέλεια παρουσίασης της ίδιας ομάδας, με χορούς των βλαχοφώνων και των ντόπιων του Ν. Σερρών, σε ειδική παράσταση που πραγματοποιήθηκε στο θέατρο «Δόρα Στράτου» με κρατική τηλεοπτική κάλυψη και παγκόσμια δορυφορική αναμετάδοση.

Είναι υπεύθυνος και παρουσιαστής εκπομπής με θέμα το γνήσιο δημοτικό τραγούδι, την παραδοσιακή μουσική, τον ελληνικό χορό και την λαϊκή μας παράδοση σε τηλεοπτικό και ραδιοφωνικό σταθμό των Σερρών.

Κάθε χρόνο ταξιδεύει στο εξωτερικό επικεφαλής χορευτικών συγκροτημάτων συμμετέχοντας σε διεθνή φεστιβάλ και διαγωνισμούς.

Τερζής Βασίλης Πτυχιούχος Φυσικής Αγωγής - Δάσκαλος Ελληνικού χορού

Μαυρογένους - Κοραή (γωνία) Σέρρες τ.κ 62121

Τηλ. 23210-25516, κιν. 6977-651857,

Fax. 23210-25516, 23210-58100

e-mail : yterzis3@yahoo.com

B) ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ ΚΑΙ ΚΟΥΤΣΟΥΦΛΙΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αναστάσιος Πλίτσης

ΒΛΑΧΟΙ (Ονομασία - Προέλευση - Ομάδες)

Βλάχοι ονομάζονται οι ημινομαδικοί πληθυσμοί που εντοπίζονται στην Βαλκανική χερσόνησο. Τα πρώτα στοιχεία που εντοπίζουμε για τους βλάχους ξεκινούν ήδη από τον μεσαίωνα αλλά παρακολουθούμε καλύτερα την παρουσία τους μετά την τουρκοκρατία

Πολλές θεωρίες έχουν αναπτυχθεί σχετικά με το όνομά τους την καταγωγή τους και την γλώσσα τους. Η επικρατέστερη σήμερα άποψη είναι ότι η λέξη Βλάχος προέρχεται από την Κέλτικη λέξη *Volcae* και από πολύ νωρίς την χρησιμοποιούν οι βυζαντινοί συγγραφείς με τη σημασία του ποιμένα, προσωνύμιο που οι ίδιοι δεν το αποδέχονται για τον εαυτό τους και δεν το χρησιμοποιούν στη λατινογενή τους γλώσσα. Οι ίδιοι ονομάζουν τον εαυτό του *Armani* δηλαδή Ρωμαίοι - Ρωμιοί και χρησιμοποιούν την λέξη βλάχος για να δηλώσουν τους κτηνοτρόφους είτε αυτοί είναι ομόγλωσσοι είτε όχι.

Για την καταγωγή των Βλάχων - Αρμάνων ιστορικοί και εθνολόγοι έχουν εκφράσει διάφορες απόψεις καμιά όμως δεν είναι επιστημονικά τεκμηριωμένη και οριστική.

A) Πιθανόν κατάγονται από Ρωμαίους κτηνοτρόφους και στρατιωτικούς αποίκους.

B) Οι βλάχοι είναι δακορουμανικό παρακλάδι.

Γ) Είναι απόγονοι του αρχαίου θρακικού λαού των Βήσων ή ότι είναι ιλλυρικό φύλλο.

Δ) Ότι οι βλάχοι είναι αυτόχθονες Έλληνες γλωσσικώς εκλατινισθέντες από τους Ρωμαίους. Η θεωρία αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι πληθυσμοί αυτοί είναι δίγλωσσοι με δεύτερη γλώσσα την ελληνική. Αυτό φαίνεται εντονότερα σε τραγούδια τελετουργιών όπως του γάμου και πανηγυριών π.χ. Τσιάτσιος (χορός στη Σαμαρίνα).

Στην Ελλάδα συναντάμε τρεις ομάδες Βλάχων που μιλούν τρεις διαφορετικούς τύπους της βλάχικης γλώσσας.

1) Οι κουτσόβλαχοι κατοικούν στις περιοχές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας που παρουσιάζουν πιο συμπαγείς βλαχόφωνους πληθυσμούς με κυριότερα κέντρα τη Λάρισα, τα Τρίκαλα, το Μέτσοβο, τους Καλαρρύτες, τη Σαμαρίνα, την Αβδέλλα, την Κλεισούρα, το Νυμφαίο, το Λιβάδι, το Μοναστήρι, το Κρούσοβο κ.α. Μιλούν την κουτσοβλάχικη, ένα από τα νεολατινικά ιδιώματα που εντοπίζονται στην Βαλκανική και έχει μεγάλη σύνδεση με την ελληνική.

2) Οι Βλάχοι που ζουν στην Αλβανία ή που κατάγονται από περιοχές του ευρύτερου βορειοηπειρωτικού χώρου αυτοαποκαλούνται στην αρμάνικη γλώσσα Φρασεριώτες και Καραγκούννοι (οι οποίοι δεν έχουν καμία σχέση με τους Καραγκούννηδες που κατοικούν στην περιοχή της Θεσσαλίας) ενώ στην νεοελληνική ονομάζονται Αρβανιτόβλαχοι και είναι συνήθως τρίγλωσσοι. Είναι εγκατεστημένοι κυρίως στην Αιτωλία, Ακαρνανία, στην περιοχή του Αλμυρού (Βόλος) και στην περιοχή της Βέροιας και Νάουσας.

3) Οι Μεγλενίτες κατοικούν στην πεδιάδα της Καρατζόβας και μιλούν τα μεγλενίτικα βλάχικα.

A) ΣΑΜΑΡΙΝΑ

1. Ιστορικά - Γεωγραφικά στοιχεία

Η παλαιότερη αναφορά για τη Σαμαρίνα είναι αυτή του πρωτοσύγκελου Γρεβενών Ιωάννη Βαρδάκη ενώ το 1560 αναφέρεται στους χάρτες του Θ. Σαράντη ως αξιόλογη κωμόπολη. Πριν δημιουργηθεί ο σημερινός οικισμός, υπήρχαν διάφορες κατούνες όπως Σκούρτζια, Παλίτα, Τσιούκα με σημαντικότερη κατούνα (οικισμός από φάρες κτηνοτρόφων) που βρίσκονταν στο μοναστήρι της Αγίας - Παρασκευής. Η μετακίνηση των πρώτων κατοίκων στη σημερινή θέση σύμφωνα με τα χειρόγραφα του ιερέα Χρυσάνθου Παπαϊωάννου έγινε στις αρχές του 16^{ου} αιώνα.

Η Σαμαρίνα είναι βλαχοχώρι της βόρειας Πίνδου, που βρίσκεται κοντά στα σύνορα της Δ. Μακεδονίας με την Ήπειρο. Διοικητικά και γεωγραφικά ανήκει στο νομό Γρεβενών και απέχει 50χμ ΒΔ της πόλης. Είναι κτισμένη σε υψόμετρο 1450μ στις πλαγιές του όρους Σμόλικα. Είναι το μεγαλύτερο και πιο φημισμένο βλαχοχώρι της Β. Πίνδου, με μεγάλη παράδοση και ιστορική κληρονομιά. Ελληνόβλαχοι στο σύνολο τους οι κάτοικοι μιλάνε το λατινογενές ιδίωμα της Κουτσοβλάχικης αλλά η συνείδηση τους ήταν και είναι ελληνική. Λόγω των ειδικών καιρικών συνθηκών που επικρατούν η Σαμαρίνα κατοικείται μόνο λίγους μήνες το χρόνο, από το Μάιο ως τον Οκτώβριο. Τα πολλά χιόνια καθιστούν δύσκολη την παραμονή των κατοίκων στο χωριό κατά τους χειμερινούς μήνες που κατεβαίνουν στα πεδινά κυρίως στον κάμπο της Θεσσαλίας, στη Μακεδονία, και στην Ήπειρο. Η πλειοψηφία των Σαμαριναίων κατοικεί στο νομό Λαρίσης.

Παλαιότερα οι Σαμαριναίοι ασχολούνταν κυρίως με την κτηνοτροφία και τα παράγωγα της ενώ καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του χωριού είχαν παίξει οι αγωγιάτες - κυρατζήδες με τα πολυάρθρα караβάνια τους. Σήμερα εκτός από ένα σημαντικό αριθμό κτηνοτρόφων - νομάδων, οι περισσότεροι Σαμαριναίοι έχουν αστικοποιηθεί και επισκέπτονται το χωριό ως παραθεριστές.

Η έκταση της Σαμαρίνας είναι 110.000 στρέμματα με υγιεινό κλίμα, πλούσια φυσική ομορφιά, κρυστάλλινα νερά και κατατάσσεται στα καλύτερα ορεινά θέρετρα της πατρίδας μας. Έχει οκτώ εκκλησίες και είναι διαιρεμένη σε τέσσερις συνοικίες. Οι σημαντικότερες γιορτές με πανηγυρικό χαρακτήρα είναι ο Κλήδονας (24 Ιουνίου), του Πρ. Ηλία (21 Ιουλίου), της Αγ. Παρασκευής (26 Ιουλίου), το Γεννέσιον της Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου) και βέβαια η Κοίμηση της Θεοτόκου (15-16-17 Αυγούστου) που κατέχει τη πρώτη θέση στις καρδιές των Σαμαριναίων.

2. Μουσικά όργανα - Οργανοπαίχτες

Οι Σαμαριναίοι παλαιότερα χόρευαν τραγουδώντας, για αυτό και υπάρχει μεγάλο πλήθος τραγουδιών στην παράδοση τους. Μετά την είσοδο του κλαρίνου στον ελληνικό χώρο εμφανίζονται και οι πρώτες κομπανίες στη Σαμαρίνα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Σαμαρίνα δεν έχει ντόπιους οργανοπαίχτες. Οι κομπανίες μέχρι το 1910 αποτελούνταν από κλαρίνο - βιολί - λαούτο και τύμπανο και έρχονταν από την περιοχή της Ηπείρου. Μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας 1913 τα χάλκινα πνευστά (Τρομπόνι – Κορνέτα) αντικαθιστούν μέχρι και σήμερα το βιολί και το λαούτο.

Οι κομπανίες έρχονται από την επαρχία Βοίου (Τσοτύλι) και την περιοχή της Καστοριάς (Επταχώρι, Άργος Ορεστικό). Ο κυριότερος εκπρόσωπος είναι ο Δ. Πουλιόπουλος ή Μπίτας (1883 - 1957). Μετά το 1940 αναφέρονται ο Ν. Αδαμόπουλος από το Άργος Ορεστικό, ενώ ακόμη και σήμερα οι κομπανίες του Μηνά Μπέτσιου του γιου του Γιώργου, του Β. & Δ. Μπέτσιου από το Τσοτύλι Κοζάνης και του Γ. Χαλκιά από το Μανιάκι Καστοριάς καλύπτουν της χορευτικές απαιτήσεις των Σαμαριναίων.

3. Ενδυμασία

Η ενδυμασία των Σαμαριναίων είχε ως βάση το μαλλί καθώς έτσι μπορούσαν να αντεπεξέρχονται στις δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες των βουνών. Η επίσημη φορεσιά των ανδρών, ήταν η άσπρη φουστανέλα (αλμπιλε) ή αλλιώς γαμπριάτικη και τη φορούσαν στις γιορτές και τους γάμους. Η άσπρη φουστανέλα αποτελείται από τα παρακάτω. 1) Άσπρη πουκαμίσα που φθάνει μέχρι το γόνατο και έχει πιέτες από τη μέση ως το τελείωμα. 2) Βελούδινο γιλέκο κεντημένο με γαιτάνι. 3) Τσιπούνι άσπρο. 4) Πισλί ή κουντούσιου κοντό σακάκι με μανίκια. 5) Φαρδύ μαύρο ζωνάρι «Μπρούνου». 6) Άσπρες μάλλινες κάλτσες ενώ στις κνήμες και τους μηρούς μάλλινες κνημίδες «τσιοάριτσι» και καλτσοδέτες με φούντα. 7) παπούτσια μαύρα ή τσαρούχια. 8) Στο κεφάλι φορούσαν τον κούκο.

Οι γυναίκες καθημερινά φορούσαν μάλλινα φορέματα μακριά μέχρι τον αστράγαλο τα οποία ύφαιναν μόνες τους. Το επίσημο φόρεμα ήταν από βελούδο ή κατιφέ οι λεγόμενες στόφες. Αναλυτικά αποτελείται από 1) Φόρεμα βελούδο ή κατιφέ που έφερναν οι κυρατζήδες τα ταξίδια τους στα Βαλκάνια ή την Κωνσταντινούπολη. 2) Ποδιά κεντημένη. 3) Γιλέκο κεντημένο, το τσικέτο. 4) Τα γιουρντάνια. 5) Ζώνη υφασμάτινη και στα νεότερα χρόνια το ασημοζώναρο ή συρματερή ζώνη. 6) Μαύρα παπούτσια και τέλος 7) στο κεφάλι μαύρο μαντήλι που στις άκρες έχει περίτεχνα λουλούδια το «κουκάκι».

4. Τραγούδια και χοροί της Σαμαρίνας

Οι Σαμαριναίοι στα γλέντια και στα πανηγύρια χρησιμοποιούν ντόπιες μελωδίες - τραγούδια, άλλοτε στην βλάχικη διάλεκτο άλλοτε στην ελληνική γλώσσα. Συναντούμε όμως και μελωδίες που δηλώνουν επιρροή των περιοχών που ξεχειμάζουν (π.χ Κωνσταντάκης). Τα βασικά χορευτικά - κινητικά μοτίβα στη Σαμαρίνα είναι του Συρτού στα τρία, του Συρτού στα δύο, του Συρτού, Μπεράτι ή ξεχωριστός, Τσάμικο, Συγκαθιστός με γύρισμα, Καραπατάτικο, Λεωνίδα.

4.1 Στα τρία (Ρυθμός 2/4 ή 4/4)

Χαρακτηριστικότερος χορός και τραγούδι στη Σαμαρίνα είναι «ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ», ηρωικό - κλέφτικο τραγούδι, που αναφέρεται στο θάνατο του Σαμαριναίου καπετάνιου Μίχου Φλώρου και των παλικαριών του, κατά την έξοδο του Μεσολογγίου 1826. Το κινητικό μοτίβο είναι του συρτού στα τρία, χορεύεται από άνδρες και γυναίκες, σε δύο ομόκεντρους κύκλους.

«Ν' εσείς παιδιά κλεφτόπουλα, παιδιά της Σαμαρίνας
Μωρέ παιδιά καημένα κι ας είστε λερωμένα.
Σαν πάτε πάνω στα βουνά, ψηλά στη Σαμαρίνα
Ντουφέκια να μη ρίξετε, τραγούδια να μη πείτε.
Κι αν σας ρωτήσει η μάνα μου η δόλια η αδελφή μου,
Μην πείτε πως λαβώθηκα βαριά για να πεθάνω.
Μον' πείτε πως παντρεύτηκα στα έρημα τα ξένα.
Την πέτρα πήρα πεθερά, τη μαύρη γης γυναίκα
Κι αυτά τα λιανολίθαρα αδέρφια κι' αζαδέρφια».

Το τραγούδι παλιότερα ήταν μοιρολόι, με την είσοδο όμως των μουσικών οργάνων έγινε χορός στα τρία. Άλλες μελωδίες - τραγούδια που χορεύονται με το ίδιο κινητικό μοτίβο είναι: «Κυριακίτσα, Δεν είναι κρίμα κι άδικο, Αυτά τα μάτια Δήμο μου, Λεβέντης είσαι μάτια μου κ .α»

4.2 Στα δύο (Ρυθμός 4/4)

ΔΗΜΗΤΡΑΚΗΣ, μελωδία πολλή αγαπητή στους Σαμαριναίους, που πήρε την ονομασία του από τον Σαμαριναίο κλέφτη - αρματωλό Δημήτρη Παζαίτη.

Το μάθатаν τι γίνηκε τούτη την εβδομάδα,
τον Δημητράκη βάρεσαν στη δόλια Δημηνίτσα.
Πήγε να πάρει τα βιολιά, να πάει στο Λεωνίδα.
Το παΐσιμο ήταν καλό, το γύρισμα ήταν μαύρο.
Τρεις Τούρκοι τον καρτέρησαν, τρεις παληοαρβανίτες,
τρεις ντουφεκιές του ρίξανε, τον άφησαν στον τόπο.

4.3 Συρτός (Ρυθμός 7/8)

Συνήθως χορεύονταν μόνο από γυναίκες πιασμένες από τις παλάμες με χαμηλή λαβή.

Οι γνωστότερες μελωδίες του συρτού είναι «Αλεξάνδρα, Ισουσιάμι λιά ντάντο, Λαφίνα».

4.4 Ξεχωριστός ή Μπεράτι (Ρυθμός 7/8 και γύρισμα 2/4)

Είναι ο χορός που ανοίγει και κλείνει τα γλέντια των Σαμαριναίων και χορεύεται από άνδρες και γυναίκες ελεύθερα στο χώρο. Το όνομα του χορού δηλώνει την βορειοηπειρώτικη προέλευση του. Οι μελωδίες που χρησιμοποιούνται στο πρώτο μέρος του χορού σε ρυθμό 7/8 είναι «Βουνά να μη χιονίσετε, Μπαίνω μέσ' τ' αμπέλι, Η βλάχα κ.α.». Στα γυρίσματα σε ρυθμό 2/4 χρησιμοποιούνται οι μελωδίες «Ορφανό παιδί, Ζαχαρούλα, Χάιδω, Τασιά».

4.5 Τσάμικος (Ρυθμός 3/4)

Ανδρικός χορός κατ' εξοχήν, τα νεότερα χρόνια όμως το χορεύουν και γυναίκες ακολουθώντας το βασικό κινητικό μοτίβο των ανδρών με πιο ήπιες κινήσεις. Ο πρωτοχορευτής έχει το πρώτο λόγω, κάνοντας φιγούρες ανάλογα με τη

δεξιοτεχνία του, ενώ οι υπόλοιποι ακολουθούν. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του κινητικού μέρους είναι, ότι το ισχυρό του ρυθμού αποδίδεται με το αριστερό πόδι σε αντίθεση με άλλες περιοχές που αποδίδεται με το δεξί. Μελωδίες που συναντά κανείς στη Σαμαρίνα είναι «Στέλλα μωρ' Στέλλα, Ένας λεβέντης χόρευε, Γυναίκες που χορεύετε, Χαδιάρα μ' ποιος σε μάλωσε».

4.6 Συγκαθιστός 8/4 με γύρισμα σε 2/4

Ο συγκαθιστός ή συγκαστός είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος στα βλαχοχώρια της Πίνδου με αρκετές παραλλαγές τόσο στο κινητικό μέρος όσο και στο ρυθμικό. Στη Σαμαρίνα χορεύεται από άνδρες και γυναίκες, είτε ζευγαρωτά και ελεύθερα στο χώρο, είτε σε ένα κύκλο όλοι μαζί, ή μόνο από άνδρες. Ακολουθεί πάντα ένα γύρισμα σε ρυθμό 2/4 όπου συνεχίζεται η ίδια διάταξη των χορευτών με την αρχική. Τα τραγούδια που ακούγονται στις διάφορες χορευτικές περιστάσεις είναι «Τα Γκιούμια, Μηλιά, Έχασα μαντήλι κ.α».

4.7 Καραπατάτικος ή Καραπατάκι (Ρυθμός 7/8)

Χορός αργός και στρωτός, μάλλον βορειοηπειρώτικης καταγωγής όπως αναφέρουν οι Wace - Thompson, περιηγητές το 1910. Παλαιότερα χορεύονταν μόνο άνδρες, σήμερα όμως χορεύεται και από τα δύο φύλλα σε δύο ομόκεντρους κύκλους και λαβή από τις παλάμες.

4.8 Λεωνίδας (Ρυθμός 7/8)

Το τραγούδι αναφέρεται στο θάνατο του Σαμαριναίου κλεφταρματολού Λεωνίδα Χατζημπύρου (1855 - 1880), όπου την εποχή της Τουρκοκρατίας έδρασε στα βουνά της Πίνδου υπερασπιζόμενος τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής. Το μουσικό μέτρο είναι 7/8 με ρυθμική αγωγή αργή, και χορεύεται μόνο από άνδρες σε κυκλική διάταξη με λαβή από τις παλάμες. Ο χορός απαιτεί ιδιαίτερες χορευτικές δεξιότητες καθώς θεωρείται ο πιο δύσκολος χορός. Ο πρωτοχορευτής κάνει πολλές φιγούρες, χορεύοντας όπως λένε «στο τόπο». Το κινητικό μοτίβο είναι ίδιο το καραπατάτικο, διακρίνεται όμως από μια ιδιαίτερη ένταση τόσο το κινητικό μέρος, όσο και το μελωδικό.

«Μάνα μ' δε θέλω κλάματα, δεν θέλω μοιρολόγια.
Μένα με κλαίνε τα πουλιά, με κλαίν' τα χελιδόνια.
Με κλαίει η νύχτα κι αυγή, το άστρο και το φεγγάρι.
Με κλαίν' οι νύφες του Χατζή, νύφες του Χατζημπύρου.
Στο παραθύρι κάθονταν τις στράτες αγναντεύουν.
Και όσοι διαβάτες πέρναγαν όλους τους ερωτούσαν.
-Μην είδατε τον γιόκα μας, αυτόν τον Λεωνίδα.
-Ν' εμείς εψές τον είδαμε σε κλέφτικα λημέρια,
είχαν αρνιά και ψένανε, κριάρια σουβλισμένα,
τον Λεωνίδα βάρεσαν, τον πρώτο καπετάνιο
πούταν μπαϊράκι στα βουνά και φλάμπουρο στους κλέφτες».

4.9 Τσιιάτσιος

Το αποκορύφωμα της κοινωνικής ζωής των Σαμαριναίων το καλοκαίρι, είναι ο εορτασμός της Κοίμησης της Θεοτόκου. Είναι θα μπορούσε να πει κανείς το Πάσχα του καλοκαιριού. Το πανηγύρι της Μεγάλης Παναγίας συγκεντρώνει τους Σαμαριναίους από τα πιο μακρινά μέρη. Η μεγάλη γιορτή της Παναγίας έχει ενδιαφέρον όχι μόνο από απόψεως θρησκευτικής και κοινωνικής, αλλά και εθιμικής. Στις 16 και 17 Αυγούστου μετά τη Θεία λειτουργία στο προαύλιο χώρο της Εκκλησίας της Μεγάλης Παναγίας στήνεται πάνδημος χορός «ΤΣΙΑΤΣΙΟΣ». Χορός τελετουργικός και ρίζες βαθιά ιστορικές. Το όνομα το πήρε από το πρώτο τραγούδι που λέγεται, και ακολουθούν άλλα πέντε, τραγουδισμένα όλα με το στόμα και στην ελληνική γλώσσα.

Οι συμμετέχοντες σχηματίζουν δύο κύκλους ομόκεντρους, στο μέσα κύκλο οι άνδρες και στον έξω οι γυναίκες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάταξη των χορευτών καθώς υπάρχει ιεραρχία στην τοποθέτηση. Μπροστά πιάνονται οι γεροντότεροι, με κορυφαίο το μεγαλύτερο σε ηλικία, μετά οι μεσήλικες και στη συνέχεια οι νεότεροι άνδρες και στο τέλος τα παλικάρια του χωριού. Με την ίδια διακριτική διάταξη πιάνονται και οι γυναίκες, με πιθανό αποκλεισμό παλιότερα των ανύπαντρων γυναικών.

Το κινητικό μοτίβο είναι απλό, όπως άλλωστε όλων των τελετουργικών χορών, και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως σεργιάνι με εξαίρεση τους πρώτους που χορεύουν στα τρία. Το τελετουργικό συντονίζουν ένας ή δύο οργανωτές - τελετάρχες, που βρίσκονται στο κέντρο του κύκλου κρατώντας ένα ραβδί ή γκλίτσα. Είναι πρόσωπα αποδεκτά από όλους και φροντίζουν για τη σωστή τοποθέτηση των χορευτών, την ρυθμική επανάληψη των στίχων και την αλλαγή των τραγουδιών. Ο Μεγάλος χορός τελειώνει πάντα με σφυρίγματα από τους θεατές και τους χορευτές συνήθεια που ανάγεται στην Τουρκοκρατία.

B) ΚΟΥΤΣΟΥΦΛΙΑΝΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

1. Ιστορικά - Γεωγραφικά στοιχεία

Πρώτος οικισμός είναι η Παλιά Κουτσούφλιανη, που θεωρείται προβυζαντινός λόγω ρωμαϊκών ευρημάτων αλλά για το χωριό δεν έχει διασωθεί κάποια παλιότερη ονομασία. Το 1898, μετά τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, το χωριό παραμένει στην Τουρκική επικράτεια. Τότε οι κάτοικοι το πυρπολούν και μετακινούνται μέσα στα ελληνικά σύνορα, στη θέση Καλύβια, 8χλμ. νότια από την παλιά τοποθεσία. Εκεί δημιουργούν τη Νέα Κουτσούφλιανη όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα. Η νέα κοινότητα δημιουργείται γύρω από την Ιερά Μονή Λιμποχόβου, αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου.

Μετά την απελευθέρωση ορισμένοι από τους κατοίκους επανεγκαθίστανται στην Παλιά Κουτσούφλιανη, αλλά όχι μαζικά. Το 1957 η Νέα Κουτσούφλιανη ονομάστηκε Παναγία, εξ' αιτίας της Μονής ενώ η Παλιά ονομάστηκε Πλατάνιστος, από το μεγάλο πλάτανο της εκκλησίας των Αγίων Πάντων που κατά την παράδοση φυτεύτηκε από τον Κοσμά τον Αιτωλό.

Η κοινότητα Παναγίας (Κουτσούφλιανης) βρίσκεται ΒΔ του Ν. Τρικάλων, πάνω στα όρια των περιφερειών Θεσσαλίας, Ηπείρου, Μακεδονίας και υπάγεται διοικητικά στον Ν. Τρικάλων. Εξακολουθεί να είναι το μεγαλύτερο από τα 10 χωριά της ορεινής Καλαμπάκας, στο σύνολό τους βλαχοχώρια. Εκκλησιαστικά μέχρι το 1600 υπάγεται στην Επισκοπή Σταγών, στη συνέχεια περιέρχεται στην Εξαρχία Μετσόβου αλλά σήμερα έχει επανέλθει στην πρώτη Επισκοπή.

Δέχεται ιδιαίτερες επιδράσεις από το Μέτσοβο εμφανείς στη μουσική, στους χορούς και κυρίως στη φορεσιά. Οι κάτοικοι, ειδικά οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, εξακολουθούν να μιλούν τα βλάχικα (αρμάνικα), τα οποία κατά τους μελετητές είναι λατινογενής γλώσσα με πολλές προσμίξεις άλλων στοιχείων.

Βασικές ασχολίες είναι η κτηνοτροφία και η υλοτομία. Η δεύτερη απασχόληση αναπτύσσεται λόγω του ιδιόμορφου καθεστώτος ιδιοκτησίας και εκμετάλλευσης 40.000στρ. δασικής έκτασης, που τους παραχωρήθηκε από τους Τούρκους, καθεστώς που εξακολουθεί να ισχύει. Αναφέρονται επίσης μικροέμποροι, τεχνίτες και βιοτέχνες. Πολλοί από τους κατοίκους στο παρελθόν ασκούσαν το επάγγελμα του αγωγιάτη - μεταφορέα. Εντυπωσιακό είναι επίσης το γεγονός ότι οι εγκατεστημένοι στην Αθήνα Κουτσουφλιαναίοι ασχολούνται κατά κύριο λόγο με το κλάδο των μεταφορών.

Το μεγάλο πανηγύρι της κοινότητας είναι στις 15 Αυγούστου (Κοίμηση της Θεοτόκου). Άλλες χορευτικές περιστάσεις είναι η 2^η ημέρα του Πάσχα, του Αγίου Πνεύματος, 8 Σεπτεμβρίου ημέρα εορτασμού της πολιούχου εκκλησίας και τα κοινωνικά γεγονότα που πραγματοποιούνται κυρίως το καλοκαίρι.

2. Μουσικά όργανα - Οργανοπαίχτες

Βασικό μουσικό σχήμα της περιοχής είναι η κομπανία αποτελούμενη από κλαρίνο βιολί, λαούτο και ντέφι. Τα νεότερα χρόνια το λαούτο αντικαθίσταται από ηλεκτρική κιθάρα και αρμόνιο. Οι οργανοπαίχτες που καλύπτουν τις χορευτικές περιστάσεις της κοινότητας δεν είναι ντόπιοι, παρά το γεγονός ότι σήμερα υπάρχουν κάποιοι μουσικοί που όμως δεν θεωρούνται αρκετά έμπειροι. Οι μουσικοί προέρχονται κυρίως από το Μαλακάσι και σπάνια από το Μέτσοβο ή τον Κορυδαλλό.

Πληροφορίες μας αναφέρουν τους κλαριτζήδες, Γιάννη Ντόκο από το Μαλακάσι που δεν ζει πια, ήταν ο παλιότερος και μονιμότερος και κοντά του μαθήτευσαν όλοι οι νεότεροι. Αυτοί είναι ο Αυγερινός Μπάος από το Μέτσοβο, ο Ευθύμιος Τεγονίκος από τον Κορυδαλλό και οι Κυριάκος Κωστούλας, Στέργιος Τσούτσος γνωστός ως «Μάσσος», Τάκης Μπέκας και Κων/νος Δημητρούλας όλοι από το Μαλακάσι. Εκτός από τον Τεγονίκο που δε ζει όλοι οι άλλοι είναι εν ενεργεία. Οι νεότεροι που προαναφέραμε είναι οι Κώστας Μανούσης και Χρήστος Σίττας κλαρίνο και Σίμος Σίττας βιολί. Στην κομπανία συμμετέχουν πάντα ένας ή δύο τραγουδιστές που είναι κατά κανόνα ντόπιοι όπως οι Ζούκας, Σάρρος και Κουτελέκος.

3. Χοροί - Τραγούδια

3.1.1 Στα τρία (Ρυθμός 4σημος)

Τραγούδι «ΤΩΡΑ ΜΑΓΙΑ ΤΩΡΑ ΔΡΟΣΙΑ». Το τραγούδι αυτό αναφέρεται στο γνωστό θέμα του ξενιτεμένου που επιστρέφει στον τόπο του, μόλις έρχεται η Άνοιξη.

Το τραγούδι λεγόταν κυρίως την Πρωτομαγιά και μέχρι του Αγίου Κωνσταντίνου. Ανήκει στον Ακριτικό κύκλο τραγουδιών.

«Τωρά Μαγιά, τωρά δροσιά, τα ίτσα τα λουλούδια,
τωρά φουντώνουν τα κλαδιά τα ίτσα - τα ίτσα
μωρ' τα ίτσα τα γκουγκούτσια μωρ' τωρά το καλοκαίρι
τωρά κι ο ξένος βούλετε τα ίτσα,
νύχτα σελώνει το άλογο, νύχτα το καλιγώνει
βάζει ασημένα πέταλα τα ίτσα, καρφιά μαλαματένια».

3.1.2 Στα τρία (Ρυθμός 3σημος)

Τραγούδι «ΜΑΣ ΗΡΘΕ Η ΑΝΟΙΞΗ». Τραγούδι το οποίο αναφέρεται στην επιθυμία των βλάχων να μετακινηθούν από τα πεδινά όπου πέρασαν το χειμώνα με τα κοπάδια τους στον ορεινό όγκο της Πίνδου.

«Καλώς μας ήρθε η άνοιξη λουλούδι μ' του Μαγιού
Αϊντε το Μάη το καλοκαίρι
Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη ωρε περιστέρα.
Ωρε να βγουν οι βλάχοι στα βουνά
Λουλούδι μ' του Μαγιού
Αντε κι αυτές οι βλαχοπούλες καλοκαίρι
Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη περιστέρα
Ωρέ να βγουν τα λάγια πρόβατα
Λουλούδι μ' του Μαγιού
Αϊντε με τα αργυρά κουδούνια καλοκαίρι
Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη περιστέρα.
Να βγουν και τα βλαχόπουλα
Λουλούδι μ' του Μαγιού
Αϊντε λαλώντας τη φλογέρα καλοκαίρι
Ωρέ στον αγέρα κι εσύ έμορφη περιστέρα»

3.2 Στα τρία Πασχαλιάτικο

Τραγούδι «ΣΗΜΕΡΑ ΔΕΣΠΩ ΠΑΣΧΑΛΙΑ» Χορεύεται μόνο από γυναίκες και ανήκει στα «νεκρολατρευτικά τραγούδια». Τραγουδιέται και χορεύεται μετά την Ανάσταση καθώς και την Κυριακή και Δευτέρα του ΠΑΣΧΑ μετά τον εκκλησιασμό.

«Σήμερα Δέσπω πασχαλιά και αύριο πανηγύρι,
αλλάζουν μάνες τα παιδιά και πεθερές της νύφες,
Και συ Δέσπω δεν φάνηκες, μεσ' το χορό να μπαίνεις.
Μανά μου κλαίει το παιδί κλαίει και δεν μερώνει!
Δέσπω μου δώστ' του ένα αυγό, δώστ' του για να μερώσει,
κι αν δεν μερώσει απ' το αυγό, σκάψε παραχωσέ το».

3.3 Στα δύο ή Ηπειρώτικο (Ρυθμό 4/4 ή 7/8)

Τραγούδι: «ΤΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ ΠΡΑΣΙΝΙΖΟΥΝ 4/4». Τραγούδι της Άνοιξης και της αγάπης. Χορεύονταν στα πανηγύρια της Αγίας Τριάδος και του Αγίου Σωτήρος.

Τραγούδι: «ΦΙΑΤΑ - ΦΙΑΤΑ ΜΩΡ' ΜΟΥΣΙΑΤΑ 7/8». Τραγούδι της νύφης που δηλώνει την επιθυμία της να ζήσει με τον άνδρα που αγαπά, παρά της δυσκολίες και κινδύνους που προβάλλει το σόι του γαμπρού.

3.4 Τσάμικος (ρυθμός 3/4)

Το κινητικό μοτίβο του τσάμικου δεν συναντιέται τόσο συχνά στο χορευτικό γίνεσθαι της Κουτσούφλιανης, σε αντίθεση με το ρυθμικό που το βρίσκουμε τόσο σε χορούς στα τρία όσο και στα γυρίσματα των συγκαθιστών κατ' επανάληψη. Αν και βλαχοχώρι της Πίνδου, οι χορευτές αποδίδουν το ισχυρό του ρυθμικού μοτίβου με το δεξί πόδι, σημείο που παραπέμπει σε επιρροή λόγω γειτνίασης με τη Θεσσαλία. Χαρακτηριστικό τραγούδι του χωριού με αναφορά στην ξενιτιά είναι το «Ήρθε καιρός να φύγουμε».

«Ήρθε καιρός να φύγουμε,
ορέ κι ώρα για να πάμε λεβέντη μου,
και η ώρα για να πάμε πουλάκι μου
Αχ που θα πας, θα πας λεβέντη μου,
Θα' ρθώ κι εγώ κοντά σου λεβέντη μου,
θα 'ρθώ κι εγώ κοντά σου πουλάκι μου.
Αχ θα πάω για, για μακρύτερα,
πολύ μακριά στα ξένα λεβέντη μου,
πολύ μακριά στα ξένα πουλάκι μου.
Αχ τι κακό, κακό είναι το χώρισμα,
κι αντάμα δεν μπορούμε λεβέντη μου,
κι αντάμα δεν μπορούμε πουλάκι μου».

3.5 Συγκαθιστός και συγκαθιστά

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει για τους συγκαθιστούς του χωριού, τόσο για το πως χορεύονται και της μελωδίες που χρησιμοποιούν, αλλά και πως οι μελωδίες καθορίζουν τη χορευτική φόρμα του χορού. Οι ντόπιοι στην ερώτηση «τι χορεύετε» απαντούν με το όνομα της μελωδίας π.χ. «Τούτι βέρουρλι, Νάπαρτε ντι μάρε λάιε, ή άιντε μώρ' Μηλιά». Με αυτό τον τρόπο παραγγέλνουν στους μουσικούς και έτσι τα αναγνωρίζουν και αυτοί. Οι μελωδίες χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με το πώς χορεύονται, αλλά και τι γυρίσματα γίνονται.

1) Μελωδίες 8/4 χωρίς γύρισμα.

2) Μελωδίες με ένα γύρισμα (3/4 ή 7/8) οι οποίες χορεύονται σε δύο κύκλους, μέσα οι γυναίκες και στον εξωτερικό κύκλο οι άνδρες.

3) Υπάρχει όμως και η περίπτωση να παιχτούν διαδοχικά και τα τρία ρυθμικά μέρη με συγκεκριμένη σειρά (8/4 - 7/8 - 3/4), τα οποία όμως χορεύονται ζευγαρωτά σε ελεύθερη διάταξη στο χώρο.

4) Με την ίδια διάταξη των χορευτών όπως πριν, αλλά το ρυθμικό μέρος να ξεκινήσει από 3/4 και να γίνει στη συνέχεια δίσσημο ή τετράσσημο ή να αρχίσει και να τελειώσει με δίσσημο ρυθμό.

3.5.1 Συγκαθιστός 8/4, Κεφάλι (Μονομερές)

Τραγούδι: «ΤΟΥΤΙ ΒΕΡΟΥΡΛΙ». Βλαχόφωνο ερωτικό τραγούδι όπως και τα περισσότερα συγκαθιστά της περιοχής.

Τραγούδι: «ΚΑΤΩ ΣΕ ΠΕΤΡΑ ΜΑΡΜΑΡΟ»

Και τα δυο τραγούδια χορεύονται σε όλες τις περιστάσεις.

3.5.2 Συγκαθιστός 8/4 - 3/4, Κεφάλι (Διμερές)

Τραγούδι: «ΝΑΠΑΡΤΕ ΝΤΙ ΜΑΡΕ ΛΑΪΕ». Βλαχόφωνο τραγούδι των Αρραβώνων και της Αγάπης.

3.5.3 Συγκαθιστός 8/4 - 7/8, Κεφάλι (Διμερές)

Τραγούδι: «ΒΙΡΓΙΝΑΔΑ-ΜΙΑ ΜΕΛΑΧΡΟΙΝΗ»

3.5.4 Συγκαθιστός 8/4 - 7/8 - 3/4, Κεφάλι (Τριμερές)

Τραγούδι: «ΑΪΝΤΕ ΜΩΡ' ΜΗΛΙΑ» Χορεύεται από άντρες και γυναίκες ζευγαρωτά και ελεύθερα στο χώρο. Με τα τρία αυτά συγκαθιστά ξεκινούσε το γλέντι και στη συνέχεια πιάνονταν στον κύκλο.

3.6.1 Ξεχωριστός (Ρυθμός δίσσημος)

Τραγούδι: «ΤΣΙΝΤΟ ΜΩΡΕ ΤΣΙΝΤΟ» Ζευγαρωτός χορός, με ελεύθερη διάταξη και κίνηση στο χώρο.

3.6.2 Ξεχωριστός (Ρυθμός τρίσημος με αλλαγή σε δίσσημος)

Τραγούδια:

- 1) ΚΑΡΕ ΜΠΑΤΕ ΝΟΠΤΙΑ
- 2) ΚΑΛΕ ΤΟ ΦΟΥΣΤΑΝΑΚΙ ΣΟΥ
- 3) ΕΣΥ ΕΙΣΑΙ ΜΩΡ' ΚΑΗΜΕΝΗ

Σημείωση

Όλοι οι χοροί της περιοχής χορεύονται σε κυκλικό σχήμα σε δύο ομάδες ομόκεντρες. Εξωτερικά ο κύκλος των αντρών και εσωτερικά ο κύκλος των γυναικών. Εξαιρέση αποτελούν τα λεγόμενα «Συγκαθιστά» τα οποία χορεύονται ελεύθερα στο χώρο σε ζευγάρια.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Αναστάσιος Πλίτσης

Γεννημένος στη Σαμαρίνα Γρεβενών από γονείς Βλάχους, κάτοικος Αθηνών από το 1985 έως και σήμερα.

Απόφοιτος του Πανεπιστημίου Αθηνών, Τμήματος Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (ΤΕΦΑΑ) το 1989 με ειδικότητα στους Ελληνικούς Παραδοσιακούς Χορούς με βαθμό άριστα (εκπόνηση πτυχιακής εργασίας με τίτλο « Οι Χοροί της Κύπρου »).

Από το 1987 είναι βασικό μέλος της χορευτικής ομάδας του Λυκείου των Ελληνίδων, με συμμετοχή σε όλες της εμφανίσεις της, τόσο στο εσωτερικό (Ηρώδειο, Μέγαρο Μουσικής κ. α) όσο και στο εξωτερικό εκπροσωπώντας τη χώρα.

Το 1988 ξεκινά τη διδασκαλία ελληνικών χορών σε τοπικούς συλλόγους και το 1992 στο Λύκειο των Ελληνίδων έως σήμερα, έχοντας την ευθύνη για την οργάνωση χορευτικών εκδηλώσεων και συμμετοχών σε Φεστιβάλ.

Λόγω της καταγωγής του έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με τους χορούς της Σαμαρίνας και της Κουτσούφλιανης (καταγραφή, έρευνα & μελέτη), διδάσκοντας τους στα τμήματα όπου είναι υπεύθυνος, στη Χορευτική Ομάδα του Λυκείου των Ελληνίδων και σε σεμινάρια [π.χ. 3^ο Πανελλήνιο Σεμινάριο Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών (Σέρρες, 2001), 12^ο Σεμινάριο Παραδοσιακού Χορού (Σκοτία Πιερίας, 2003)].

Από το 2003 είναι διορισμένος ως καθηγητής Φυσικής Αγωγής στη Β/θμια Εκπ/ση, ενώ παράλληλα είναι βοηθός του καλλιτεχνικού διευθυντή της Χορευτικής Ομάδας του Λυκείου των Ελληνίδων κ. Λευτέρη Δρανδάκη.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΛΙΤΣΗΣ

ΕΠΤΑΠΥΡΓΙΟΥ 4 - 6

N. ΙΩΝΙΑ Τ. Κ 14231

ΤΗΛ. 210-2773933

ΑΘΗΝΑ

Γ) ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

Γιώργος Μέτσιος

1. ΜΕΤΣΟΒΟ - Ιστορία

Το Μέτσοβο είναι κωμόπολη της επαρχίας Μετσόβου του Νομού Ιωαννίνων. Βρίσκεται σε μια από τις ψηλότερες βουνοκορφές της Πίνδου, στο μεταίχμιο των ορίων Ηπείρου - Θεσσαλίας - Δυτ. Μακεδονίας. Χτισμένο σε υψόμετρο 1.156μ. περιστοιχίζεται από συνεχόμενα ψηλά βουνά όπως το Περιστέρι, ο Ζυγός ή Κατάρα, το Μαυροβούνι και το βουνό Κύρου.

Πρώτη επίσημη ιστορική εμφάνιση έχουμε τον 7^ο μ.Χ. αιώνα όπου αναφέρεται ότι ανήκε στο θέμα της Νικοπόλεως. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας χάρη στα προνόμια που παραχώρησε ο Σουλτάνος στο Μέτσοβο εξελίχθηκε σε μια αυτόνομη πολιτεία με μεγάλη εμπορική κίνηση.

Η προέλευση του τοπωνυμίου Μέτσοβο δεν είναι εξακριβωμένη. Επικρατούν δύο απόψεις:

- 1) Αρκουδοχώρι: μέτσα = αρκούδα (σλάβικη) και
Όβο = χωριό
- 2) Μεσοβούνι: μέσα στα βουνά

Οι κάτοικοι σήμερα είναι δίγλωσσοι. Μιλούν την ελληνική γλώσσα και τη βλάχικη διάλεκτο η οποία είναι λατινογενής με αρκετούς όρους της αρχαίας ελληνικής, χωρίς όμως να διαθέτει δική της γραφή.

Αξιοσημείωτο γεγονός είναι πως οι κάτοικοι του Μετσόβου έζησαν σχεδόν πάντοτε σε καθεστώς αυτονομίας λόγω της σημαντικής συγκοινωνιακά θέσης του.

Επίσης υπήρξε πατρίδα μεγάλων ευεργετών.

2. Μετσοβίτικος Πολιτισμός

Η μεγάλη συνέχεια της διατήρησης της παράδοσης του Μετσόβου από την περίοδο της Τουρκοκρατίας το 15^ο αιώνα ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οδήγησε στην απόκτηση ιδιαιτερότητας στη μορφή του ως τοπικού ορεινού πολιτισμού.

Τομείς της τοπικής δημιουργίας συνδέονται με την ιστορία του ορεινού κόσμου: της κτηνοτροφίας και τυροκομίας, της υφαντικής τέχνης, της ξυλογλυπτικής (οι γνωστοί Ταλιαδούροι) της τέχνης των κτιστών των μαραγκών, των τσαγκάρηδων, των ραφτάδων, των χρυσικών, των οργανοπαικτών, τη δράση των κिरατζήδων και άλλων κοινωνικών ομάδων.

3. Έθιμα

1. Του Γάμου, που χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη διάρκειά του (7 ημερών), π.χ. φόρτωμα των προικιών το Σάββατο (παραμονή του στεφανώματος) σε μικρά παιδιά και περιφορά στους δρόμους του Μετσόβου. Ο γάμος γίνονταν συνήθως καλοκαίρι λόγω καιρικών συνθηκών και αφού επέστρεφαν με τα κοπάδια τους οι τσοπαναράιοι από τα χειμαδιά.

Να πούμε ότι τα γλέντια γινόταν χωριστά. Μετά τα στέφανα αντάμωναν όλοι μαζί και χόρευαν στο πλακόστρωτο της πλατείας.

2. Το έθιμο της κούνιας με τα γνωστά χουχουτίσματα 26 Ιουλίου – 15 Αυγούστου.

3. Του Ευαγγελισμού λαμπαδηφορίες και κουδουνίσματα στους δρόμους.

4. Στις 18 Οκτωβρίου φέρνουν κόλλυβα στην εκκλησία για να τιμήσουν τους νεκρούς τους οι κτηνοτρόφοι, πριν κατέβουν στα χειμαδιά

5. Τα Χριστόψωμα Σάββατο του Πάσχα όπου γυναίκες φέρνανε στην εκκλησία ψωμιά κουλούρια και αυγά και τα προσέφεραν σε οικογένειες που έχουν χάσει κάποιον δικό τους.

Λόγω της μεγάλης διάρκειας του χειμώνα, πανηγύρια στο Μέτσοβο είχαμε μόνο τους θερινούς μήνες.

1. Στις 17 Μαΐου γιορτή νεομάρτυρας Νικολάου εκ Μετσόβου.

2. Του Αγίου Πνεύματος στην εκκλησία της Αγίας Τριάδος

3. Στις 28 Ιουνίου των Αγίων Αποστόλων.

4. Στις 20 Ιουλίου, το πανηγύρι του Προφήτη Ηλία στη θέση Πολιτσιές του Μετσόβου.

5. Στις 25 - 26 Ιουλίου, γιορτή της πολιούχου του Μετσόβου Αγίας Παρασκευής. Λιτάνευση της εικόνας, πανηγυρικοί χοροί και γλέντι.

6. Στις 15 Αυγούστου, γιορτή στο μοναστήρι της Παναγίας.

4. Μουσικά Όργανα

Τα μουσικά όργανα που κι από παλαιότερα χρησιμοποιούν οι οργανοπαίχτες στο Μέτσοβο είναι: το κλαρίνο, το λαγούτο, το βιολί, το ντέφι, τονταούλι.

5. Κομπανίες

Συνήθως ο επικεφαλής της Κομπανίας, ήταν ο **κλαριτζής**.

Κομπανία

- » Μπάου Νικολάου
- » Πίνα
- » Μπάου Αυγερινού
- » Μάσσιου Στέργιου
- » Μπάου Προκόπη
- » Πεξομάτη Αποστόλη
- » Χρόνη Δημητρίου
- » Γαλάνη Βασιλείου
- » Μπάου Κων/νου
- » Μπάου Δημητρίου

6. Ενδυματολογική Αναφορά

α. Γυναικεία φορεσιά

α.1 Καθημερινή

- Μαντήλι (συνήθως μαύρο)
- Κοτσίδες
- Κλειστό από βελούδο
- Ποδιά μάλλινη στον αργαλειό
- Φούστα μάλλινη
- Κάλτσες μάλλινες
- Παπούτσια μαύρα
- Εχράμι - Σπαλέτο το χειμώνα

α.2 Επίσημη

- Κατσούλα - περούκλιε (πλεξούδες μαλλιών) με χρυσά φλουριά ή Μαντήλι χρυσοκέντητο
- Κλειστό χρυσοκέντητο (ατάζι)
- Ποδιά (ατάζι) χρυσοκέντητη ή με λουλούδια
- Φουστάνι από Αμερινό-βελούδο χρυσοκέντητο σε μερικά σημεία με κατωφεδάκι
- Φούστα απλή μάλλινη από μέσα
- Σάρικα
- Ζώνη ασημένια συρματερη (ποδιά κεντητή)
- Παπούτσια μαύρα
- Εχράμι-Σπαλέτο το χειμώνα
-

β. Ανδρική φορεσιά

Παλαιότερα είχαμε δύο διαφορετικού χρώματος φορεσιές: Άσπρη και Μαύρη. Την Άσπρη συνήθως τη φορούσε η τάξη των τσιφλικάδων (Τσίνιτςλη), ενώ την Μαύρη η κατώτερη τάξη (Βίνιτςλη). Σήμερα επικρατεί η στολή Μαύρου χρώματος η οποία αποτελείται:

- Δίμτα
- Γιλέκο
- Πουκάμισο
- Ζώνη μαύρη ή Σιλιάχια (δερμάτινη θήκη)
- Κούκος
- Καλτσοδέτα με φούντες
- Ποδονάρε άσπρα (τσιοαριτςλε)
- Κάλτσες μάλλινες
- Τσαρούχια
- Παλτό (Ταμπαρε ντι καπρινα)

7. Χοροί

7.1 Κυκλικός

7.2 Χορός των Κοριτσιών

7.3 Συγκαθιστός

7.1 Κυκλικός Χορός

Ο κυκλικός χορός είναι σοβαρός και επιβλητικός. Οι γυναίκες βρίσκονται στο εσωτερικό μέρος πάντοτε του χορού και οι άνδρες στο εξωτερικό μέρος (διπλοκάγκελο). Οι χορευτές-τριες, ακολουθούν μια ορισμένη τάξη. Στη σειρά του χορού προηγούνται οι μεγαλύτεροι και ακολουθούν οι μικρότεροι σε ηλικία. Παλαιότερα το δέσιμο των γυναικών ήταν μόνιμα θηλυκωτό (αγκαζέ), σήμερα το βλέπουμε επί το πλείστον στις ηλικιωμένες. Επίσης το ύφος των γυναικών στους κυκλικούς χορούς, το διακρίνει η σεμνότητα, σε αντίθεση με τον άνδρα που οι κινήσεις του είναι πιο ζωηρές.

7.1.1 Μετσοβίτικος σε 8σημο ρυθμό

Ο πιο αντιπροσωπευτικός από τους κυκλικούς χορούς. Βαρύς, αργός χορός, όπου το ύφος των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες το διακρίνει η σεμνότητα των κινήσεων. Το δέσιμο των χεριών για τις γυναίκες είναι θηλυκωτά, ενώ για τους άνδρες από τις παλάμες. Όπως παλαιότερα έτσι και σήμερα χορεύεται χωρίς καμία αλλοίωση στις κινήσεις και στο ύφος των χορευτών. Χορεύεται στις παρακάτω συχνότερες μελωδίες:

«Κάτω σε πέτρα »

«Αστασιάρα νου νιη Ντουρνιή»

«Αέστα εάρνα σιάστε γκρέαω»

«Λα πάτρου τσίτζι μάρμαρε»

«Στον απάνω πύργο»

«Ντι ντόη λα μούντζ»

«Νάπαρντε ντι Μάρε λάε»

Αστασιάρα νου νιη Ντουρνιή	Νιή λα βντάρα λάι μουσιάτα
Κου-να λάι παλιό βιτσίνα	νάπαρτε ντι μάρε λάε
Γίνι μουσιάτα νιη	κουμ' σε φάκου σι νιου βέντου
σ' ντουρνιήμ' ντούολιη	
νου νιη γίνου λάι τζουνεάλε	

7.1.2 Κώστα - Τάση σε 4σημο ρυθμό

Συνηθίζεται να είναι συνεχόμενος του Μετσοβίτικου. Γνωστός προύχοντας του Μετσόβου από τους αγώνες κατά των Τούρκων, της οικογένειας Ντουλιτση, λέγεται ότι το 1867 μελοποίησε το πιο πάνω τραγούδι όπου και πήρε το όνομα του. Το συναντάμε και στην μελωδία “Θάλασσα πλατιά”

7.1.3 Ντόου λα φιάτε

Χορός στα τρία, συνεχόμενος του παραπάνω χορού (Κώστα - Τάση)
Χοροί στα τρία σε διαφορετικές μελωδίες:

«Στον πέρα μαχαλά»

«Περπατείς ανάρια-ανάρια»

«Ν' αγορουσα από σειρά κόρη απ' την ανατολή»

«Όταν ήμουν νιος και παλικάρι»

«Μωρ' ψηλή μωρέ λιγνή»

«Το κλίμα Μάρω»

«Το παλικάρι το καλό»

«Ένας πασάς διαβαίνει», αναφέρεται σε κάποιον Δημάκη, ο οποίος κρύφτηκε στα σαράγια του Κρίκη στο Μέτσοβο, για να γλιτώσει από τους Τούρκους (αναφέρεται ιστορικά στην περίοδο της αυτονομίας που είχε αποκτήσει το Μέτσοβο).

Πέρα στον πέρα μαχαλά
Στον πέρα και στον δώθε
περπατείς ανάρια-ανάρια
σαν την πάπια στα λιβάδια
περπατείς σιγά-σιγά
σαν τ'αηδόνια στα βουνά

7.1.4 Συρτοί χοροί

«Βούλω μωρ' τσιΒούλω»

«Για μια βραδιά»

«Περα σε κεινο το βουνο»

«Βλάχα πλένεις στο ποτάμι»

«Φεύγουν οι Τούρκοι»

7.1.5 Κιρατζίδικος

Οργανικός σκοπός που αποτελείται από δύο μέρη: Α) ελεύθερου ρυθμού, Β) 4σημου ρυθμού. Η ονομασία προήλθε από μια ομάδα επαγγελματιών, τους κιρατζήδες - αγωγιάτες, όπου παλαιότερα ήταν ο κρίκος μεταφοράς αγαθών και επικοινωνίας με την γύρω περιοχή (Τρίκαλα, Γιάννενα). Συνήθως το σκοπό αυτό το χόρευαν οι Κιρατζίδες μετά από μια ή πολλές κοπιαστικές μέρες δρόμου και δουλειάς.

7.1.6 Τσάμικος

Ο τσάμικος του Μετσόβου είναι λεβέντικος, αργός χορός. Τον ακούμε συνήθως στις παρακάτω μελωδίες:

«Σαράντα πέντε λεμονιές»

«Ζήσε εσύ»

«Πέρδικα»

«Ένα παλικαράκι»

Εψές προψές σαν πέρναγα
από την γειτονιά σου
κι άκουσα γέλια και χαρές
και όμορφες κουβέντες
και άκουγα που σε μάλωνε
η σκύλα η μαμά σου

7.1.7 Βασιλαρχόντισσα

Αποτελεί τραγούδι - ιστορία για το Μέτσοβο. Αναφέρεται στη Δούκω του Κουλάκη Αβέρωφ, όπου το 1884 Σαρακατσαναίοι λήσταρχοι την άρπαξαν με την φίλη της Λενούσιω και σαν αντάλλαγμα ζητούσαν από τον Νικολάκη Αβέρωφ το βάρος της Δούκως σε χρυσό και της Λενούσιως σε ασήμι. Ύστερα από δεκαπέντε ημέρες, μαζεύτηκαν 10.000 χρυσές λίρες όπου φορτώθηκαν σε μουλάρι για να τις πάνε στην Βάλια Κάλντα, που ήταν το ληστρικό λημέρι, με αντάλλαγμα τη Δούκω και την Λενούσιω.

Δεν είναι κρίμα κι άδικο
Δεν είναι κι αμαρτία
Να'ναι η Βασίλω σ'ερημιά
Σε κλέφτικα λημέρια
Να στρώνει μπάτσες στρώματα
Κι οξιές προσκεφαλάκια.
ΤακοΒαγγέλης τη ρωτά
Και τη συχοξετάζει
Κι ο Θυμιογάκης στο πλευρό
Σιγά την κουβεντιάζει.
Σήκω Βασίλω κι έφεξε
Και πάει η πούλια γιόμα
Σήκω να πάρεις τον καφέ
Τ'αφράτο παξιμάδι
Να σου περάσει ο καημός
Να φύγει η στεναχώρια
Κι η ξαγορά μας έρχεται
Σε μούλα φορτωμένη.

Παλαιότερα το τραγούδι ήταν μόνο μοιρολόι, ενώ μετέπειτα έγινε και χορός.

7.2 Χορός των Κοριτσιών

Κυκλικός χορός στα τρία. Χορεύεται σε πανηγύρια και γιορτές από κορίτσια. Παλαιότερα χορευόταν μόνο από κορίτσια ανύπαντρα, τα οποία τραγουδούσαν και χόρευαν συγχρόνως. Ο χορός γίνονταν κάθε Κυριακή στα προαύλια των εκκλησιών (Άγιας Παρασκευής, Αγίου Δημητρίου). Το χορό τον παρακολουθούσαν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τα αγόρια, ήταν ο μόνος τρόπος επικοινωνίας αγοριών και κοριτσιών.

Ο χορός τελείωνε με τα σφυρίγματα των αγοριών. Σήμερα χορεύεται σε πανηγύρια και γιορτές και από παντρεμένες γυναίκες, κυρίως στις 26 Ιουλίου, ημέρα της πολιούχου μας, Αγίας Παρασκευής. Όλες μαζί οι γυναίκες σχηματίζουν ένα μεγάλο κύκλο δεμένες μεταξύ τους θηλυκωτά και τραγουδώντας χορεύουν τα παρακάτω τραγούδια:

«Φιάτα μωρ'μουσιάτα»
«Μα ντι κου νήκα τ'αστιπτάμου»
«Μωρ'μάνα μωρ'μουσιάτα»
«Αγιάσμος κι ο βασιλικός»
«Πέντε μήνες περπατούσα»
«Μηλίτσα»
«Μη χαλάτε το χορό»

Βολιουμαι μια βολιούμαι δυο
τ' αηδόν μώρ' αηδόνι
βολιούμαι τρεις και πέντε
τ' αηδόνι τα' αηδονάκι
βολιούμαι να ξενιτευτώ
τ' αηδόν μώρ' αηδόνι
στα ξένα για να πάω
τ' αηδόνι τ' αηδονάκι

Το τραγούδι αυτό είναι του μεγάλου Μετσοβίτη Εθνικού Ευεργέτη Γεωργίου Αβέρωφ το τραγούδησα αντιπροσωπεία Μετσοβιτών όταν τον επισκέφτηκαν στην Αλεξάνδρεια

7.3 Συγκαθιστός χορός

Ο Συγκαθιστός χορός του Μετσόβου, σχηματίζεται από μία αλυσίδα χορών με διαφορετικό ρυθμό – μορφή - μελωδία στον καθένα ξεχωριστά. Κοινό στοιχείο αυτής της αλυσίδας των χορών, είναι η συγκαθιστή κίνηση των χορευτών. Χορεύεται από άνδρες και γυναίκες ελεύθερα, όπου η κίνηση των χορευτών είναι αντίθετη, του ενός προς τον άλλον, με στροφή του κορμιού αριστερά - δεξιά. Χορεύεται στα πανηγύρια, γιορτές, γάμους, όπου πάντοτε άρχιζαν το γλέντι με συγκαθιστό χορό, για να ανεβάσουν το κέφι και τελείωναν με τον ίδιο χορό όταν δεν προλάβαιναν να χορέψουν όλοι. Παλαιότερα τα ζευγάρια στο συγκαθιστό χορό απαρτίζονταν από χορευτές - χορεύτριες του ίδιου συγγενικού περιβάλλοντος, το αντίθετο θα σχολιάζονταν αρνητικά. Το ύφος των γυναικών το διακρίνει η σεμνότητα, ως προς τις κινήσεις σε σύγκριση με τους άνδρες. Τα χέρια της γυναίκας βρίσκονται στη μεσολαβή με κλειστή παλάμη και ελάχιστες φορές ελεύθερα, ενώ του άνδρα στην έκταση ανοιχτά ή δεμένα πίσω. Τα τραγούδια αναφέρονται στην γυναίκα και είναι κυρίως ερωτικά.

7.3.1 Άιντε μωρ' μηλιά σε 8σημο ρυθμό

Αργός συγκαθιστός χορός όπου οι κινήσεις του είναι πλευρικές και σπανιότερα μπρος - πίσω. Χαρακτηριστικό του χορού είναι τα έντονα σουσταρίσματα και καθίσματα των ανδρών, ενώ η κίνηση των γυναικών είναι πιο περιορισμένη.

7.3.2 Οργανικό σε 7σημο ρυθμό

7.3.3 Μελωδίες τραγουδιών σε 6σημο και 4σημο ρυθμό

«Το μαύρο το μαντήλι»

«Καράβι παραβάκι»

«Κάρε Μπάτε Νόπτε» (βλάχικη διάλεκτος)

«Καλέ το φουστανάκι σου»

«Εσύ'σαι μωρ' καημένη»

«Μωρ' βιτσίνα μωρ' μουσιάτα»

«Τά Μεσάνυχτα»

7.3.4 Δε μπορώ να καταλάβω τούρκα είσαι για ρωμιά (σε εννιάσημο ρυθμό)

Συγκαθιστός χορός που περιέχει δύο στροφές τραγουδιού και το υπόλοιπο μέρος είναι οργανικό. Παρατηρούμε ότι στους συγκαθιστούς χορούς σταδιακά και διαδοχικά αυξάνεται το τέμπο.

Άιντε μώρ μηλιά
Και συ τρανταφυλλιά
Μου 'βαλες μαράζι
Και ντέρτι στην καρδιά
Στα Γιάννενα θα πάω
Στα μπογιατζίδικα
Να βάψω τα μαλλιά μου
Τα σεβνταλίδικα
Δεν σ' έχω να δουλεύεις
Να βασανίζεσαι
Σ' έχω να τρως να πίνεις
Και να στολίζεσαι

8. Βιβλιογραφία

- Πηγές από επιτόπια έρευνά μου σε παλαιά αρχοντικά σπίτια και συζήτηση με γέροντες-γερόντισσες που φορούν ακόμη την παραδοσιακή στολή καθημερινά στη ζωή τους, χορεύουν και τραγουδούν τους χορούς.
- Από «το Σημειωματάρι ενός Μετσοβίτη», Γεωργίου Πλατάρη 1972.

Βιογραφικό σημείωμα

Γιώργος Μέτσιος

Γεννήθηκα στο Μέτσοβο τον Οκτώβριο του 1964. Τα πρώτα μαθητικά μου χρόνια έως το Γυμνάσιο τα πέρασα στο Μέτσοβο. Λύκειο τελείωσα στα Ιωάννινα. Σπούδασα στο Πανεπιστήμιο Φυσικής Αγωγής του Βελιγραδίου.

Εργάστηκα σε Γυμναστήρια και σε διάφορους Συλλόγους. Επέστρεψα το 1993 στο Μέτσοβο όπου ζω και εργάζομαι από το 1994 ως υπεύθυνος του Αθλητικού Κέντρου του δήμου Μετσόβου.

Ασχολούμαι επίσημα με τον χορευτικό σύλλογο Μετσόβου ως χορευτής από το 1998 και ως χοροδιδάσκαλος από το 1999.

Προσπαθώ μέσα από τη δουλειά μου να μαθαίνω καθημερινά όσο πιο πολλά πράγματα μπορώ για την τοπική μας παράδοση και τα παλιότερα έθιμά μας μέσα από προφορικές και γραπτές πηγές και συγχρόνως να τα μεταδίδω αναλλοίωτα στους νεότερους, πιστεύοντας ότι έτσι συμβάλλω στη διατήρηση της αυθεντικής και ξεχωριστής ομορφιάς στον τρόπο ζωής που ο τόπος μας διαθέτει.

ΜΕΤΣΙΟΣ Τ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΒΑΡΩΝΟΥ ΤΟΣΙΤΣΑ 38

Τ. Κ 44200

ΜΕΤΣΟΒΟ

ΤΗΛ. : 26560 42100

ΚΙΝ. : 6973530466

Δ) ΧΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ Δ. ΖΑΓΟΡΙ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΑ

Θανάσης Μπέας

Α) ΖΑΓΟΡΙ

1. Γεωγραφία - Ιστορία - Οικονομία

Το Ζαγόρι ή τα Ζαγοροχώρια είναι μια ορεινή περιοχή της Ηπείρου, στα Βόρεια - βορειοδυτικά της πόλης των Ιωαννίνων. Το αρχαίο όνομα της περιοχής ήταν «Παρωραία» που σημαίνει παρά το όρος και μετονομάστηκε σε Ζαγόρι από τη σλαβική σύνθετη λέξη «Za - gori» που σημαίνει πίσω από τα βουνά (σημ. από το βουνό Μητσικέλι).

Βαθιές χαράδρες και πέτρινες σκάλες, ασίγαστα κρυστάλλινα ποτάμια και περίτεχνα τοξωτά γεφύρια, απότομα ορμητικά ρέματα και πετρόχτιστοι νερόμυλοι, τεράστιοι θεϊκοί βράχοι και πέτρινοι οικισμοί. Ένα ενιαίο σύνολο σαρανταέξι χωριών, διάσπαρτων σαν ακτοφωλιές στα βουνά της Τύμφης, του Μιτσικελίου και του Λύγκου, αποτελούν το Ζαγόρι.

Γεωγραφικά χωρίζεται σε τρεις επιμέρους ενότητες, το Ανατολικό ή Βλαχοζάγορο, το Κεντρικό και το Δυτικό Ζαγόρι ή Κατούμενα, με δεκαέξι, είκοσι και δέκα χωριά αντίστοιχα. Χωριά πετρόχτιστα με απέριπτους και περικόλλους ναούς και σπίτια αρχοντικά. Σε ολόκληρο τον δομημένο χώρο του Ζαγοριού αντικατροπτίζεται μέχρι και σήμερα ο πλούτος αλλοτινών εποχών ο οποίος δε θα μπορούσε να αποδοθεί απλά και μόνο στην εκμετάλλευση των λιγοστών παραγωγικών πόρων της περιοχής.

Η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου, στηρίχθηκε κυρίως στις ιδιαίτερες σχέσεις που ανέπτυξαν οι Ζαγορίσιοι με την Οθωμανική διοίκηση. Χάρη στα σημαντικά προνόμια που οι Ζαγορίσιοι απέσπασαν από τους Τούρκους, διατήρησαν ένα είδος αυτονομίας - αυτοδιοίκησης καθώς και ένα καθεστώς ιδιαίτερης φορολογικής μεταχείρισης. Σε αυτό το ξεχωριστό διοικητικό και φορολογικό καθεστώς, σε συνδυασμό βέβαια και με άλλους παράγοντες, αποδίδεται το φαινόμενο της αποδημίας των Ζαγορίσιων σε διάφορα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Ρωσίας και της Δυτικής Ευρώπης που άρχισε περίπου στα τέλη του 16^{ου} αιώνα και κορυφώθηκε από τα μέσα του 18^{ου} έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

Η περίοδος αυτή που σφράγισε ανεξίτηλα την οικονομική και κοινωνική πρόοδο του Ζαγοριού, είναι αποτυπωμένη μέχρι και σήμερα στους οικισμούς του, και στο ευρύτερα αναπτυγμένο οικιστικό του δίκτυο (γεφύρια, δρόμοι, σκάλες, βρύσες κ.λ.π) το οποίο δημιουργήθηκε από τις δωρεές εύπορων ξενιτεμένων Ζαγορίσιων και από τα χέρια, ως επί το πλείστον μαστόρων, από τα χωριά της Κόνιτσας.

Παράλληλα κατά την περίοδο αυτή ολοκληρώθηκε και η κοινωνική συγκρότηση του Ζαγοριού. Ουσιαστικά στο Ζαγόρι οι διάφορες κοινωνικές ομάδες διακρίνονταν από τις ιδιαίτερες παραγωγικές - οικονομικές δραστηριότητες που

ανέπτυσαν στο χώρο. Οι Ζαγορίσιοι επιδίδονταν κύρια στο εμπόριο και στα γράμματα. Ειδικότερα οι Ζαγορίσιοι του Ανατολικού Ζαγορίου (Βλάχο - Ζαγορίσιοι) επιδίδονταν - όπως και σήμερα - και σε συγκεκριμένα επαγγέλματα που σχετίζονταν με τις δασώδεις περιοχές όπου βρίσκονται τα χωριά τους (υλοτόμοι κ.α). Οι νομάδες κτηνοτρόφοι Σαρακατσάνοι έρχονταν - όπως και σήμερα - κάθε καλοκαίρι με τα κοπάδια τους στα ορεινά και υποάλπικα λιβάδια του Ζαγοριού από τις περιοχές της Θεσπρωτίας που ξεχειμώνιαζαν.

Από τις αρχές του 2^{ου} αιώνα και έπειτα αρκετοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν μόνιμα πλέον στα χωριά της ευρύτερης περιοχής των θερινών της βοσκοτόπων. Άλλη μικρότερη πληθυσμιακά κοινωνική ομάδα του Ζαγοριού ήταν οι Γύφτοι που ασχολούνταν σχεδόν αποκλειστικά με τα τεχνικά επαγγέλματα (σιδεράδες, πεταλωτήδες κ.λ.π) και με τη μουσική ενώ κάτοικοι από άλλες περιοχές εκτός του Ζαγοριού (π.χ Λάκκα Σούλι) εγκαταστάθηκαν στην περιοχή και ασχολήθηκαν με βοηθητικές λειτουργίες (τσοπάνηδες, αγροφύλακες κ.α).

Μετά το τέλος του Β΄ παγκόσμιου πολέμου και με τον εμφύλιο, το Ζαγόρι ακολούθησε τη μοίρα όλων των χωριών της Ηπείρου, η οποία σφραγίστηκε από τη μαζική έξοδο και τη φυγή προς τις πόλεις, ενώ τη δεκαετία του '60 η μετανάστευση και η αστυφιλία το αποδυνάμωσαν συνολικά. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 γίνεται μια προσπάθεια ανάπτυξης της περιοχής με αιχμή τον τουρισμό. Σήμερα οι κάτοικοι των χωριών του Ζαγοριού που βρίσκονται μέσα και γύρω από το Δρυμό, ασχολούνται εκτός από τον Τουρισμό με την κτηνοτροφία, τη γεωργία (σε περιορισμένη κλίμακα) και επιπλέον την υλοτομία στα χωριά που βρίσκονται στα βορειανατολικά.

2. Πανηγύρια - Κομπανίες

Στο Ζαγόρι θα συναντήσουμε πολλά πανηγύρια, κατά την περίοδο του καλοκαιριού κυρίως και στις μεγάλες γιορτές. Πραγματοποιούνται στην πλατεία του χωριού - το μεσοχώρι και κρατάνε τρεις ημέρες συνήθως, όπου η πρώτη και η δεύτερη μέρα είναι αφιερωμένες στους μη ντόπιους, αλλά η τρίτη ημέρα ανήκει αποκλειστικά στους ντόπιους, στους χωριανούς.

Η διάταξη στο χορό είναι σε ένα κύκλο άνδρες, γυναίκες, με την ορχήστρα να τοποθετείται συνήθως στη μέση του κύκλου και να αποτελείται από ένα ή δύο κλαρίνα, βιολί, λαούτο, ακορντεόν, ντέφι και βέβαια τον ή τους τραγουδιστές. Τελευταία σε λίγες περιπτώσεις έχει αντικατασταθεί το λαούτο από ηλεκτρική κιθάρα και το ακορντεόν από αρμόνιο αλλά η συμμετοχή τους είναι διακριτική.

Κομπανίες η «ζύγιες» διάσημες της περιοχής είναι του Γρηγόρη Καψάλη και του Λευτέρη Σαρέα.

Πανηγύρια που συναντάμε είναι:

20 Ιουλίου, του Προφήτη Ηλία: Καπέσοβο, Ηλιοχώρι (Αν. Ζαγόρι)

26 Ιουλίου, της Αγ. Παρασκευής: Μονοδένδρι, Σκαμνέλι, Βρυσοχώρι (Αν. Ζαγόρι)

6 Ιουλίου, Μεταμόρφωση του Σωτήρος: Ελαφότοπος, Κήποι, Αρίστη

15 Αυγούστου, της Παναγιάς: Ασπραγγέλοι, Βίτσα, Τσεπέλοβο, Κουκούλι, Δίλοφο, Δίστρατο, Φραγκάδες, Λαιστα (Αν. Ζαγόρι)

8 Σεπτεμβρίου, Γέννηση της Θεοτόκου: Βραδετό.

3. Φορεσιά

Η γυναικεία φορεσιά του Ζαγορίου αποτελείται από το σιγκούνι (τη φλοκάτα). Τα υπόλοιπα τμήματά της είναι επηρεασμένα από την μόδα του τέλους του 19^{ου} αιώνα.

Η φλοκάτα γινόταν από χοντρό μάλλινο ύφασμα και στολιζόταν με κόκκινες κορδέλες, κόκκινη τσόχα και κεντήματα από κόκκινα γαϊτάνια. Τα δύο ορθογώνια κομμάτια κόκκινης τσόχας στα πλευρά της φλοκάτας λέγονται σπάτεμα.

Στη μέση δένεται η μαύρη ποδιά με πολύχρωμα κεντήματα, άνθη και μαύρη πλεχτή δαντέλα στο κάτω μέρος.

Στο κεφάλι δένεται μαύρο σταμπάτο τσεμπέρι με ένα τρόπο που λέγεται ουρά μαντήλι.

Τα κοσμήματα της φορεσιάς είναι πόρπες στη μέση και δύο ζυγιές κουμπιά ασημένια στο άνοιγμα της φλοκάτας.

4. Χοροί που συναντώνται στο Δυτικό και Κεντρικό Ζαγόρι

4.1 Ζαγορίσιος

Χαρακτηριστικός ηπειρώτικος χορός σε πεντάσημο ρυθμό 5/4 (2 + 3). Ο πεντάσημος ρυθμός μ' αυτή τη μορφή είναι από τους βασικούς στην Ήπειρο, όμως δε χορεύεται σε όλες τις περιοχές με την ίδια κινητική δομή. Η ονομασία «Ζαγορίσιος» προέρχεται από τα Ζαγοροχώρια και προσδιορίζει είτε την προέλευση του χορού είτε την προέλευση της μελωδίας του παλιού Ζαγορίσιου. Σε άλλες περιοχές όπως στην Κόνιτσα ή και στο Πωγώνι ο χορός δεν ονομάζεται Ζαγορίσιος. Συμβαίνει κάτι ανάλογο με τον Καλαματιανό χορό.

Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο με κράτημα των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένους αγκώνες. Παλιότερα άντρες και γυναίκες τοποθετούνταν σε δυο σειρές, στον εσωτερικό κύκλο οι γυναίκες και στον εξωτερικό οι άντρες.

Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει δεκαέξι κινήσεις που πραγματοποιούνται σε τέσσερα μουσικά μέτρα, τέσσερις κινήσεις για κάθε μέτρο. Είναι από τους βασικούς χορούς και χορεύεται σε όλες τις περιστάσεις. Συνήθως οι οργανοπαίχτες δεν κλείνουν με τον ίδιο ρυθμό αλλά κάνουν διάφορα γυρίσματα σε τρίσημο, τύπο Τσάμικου και στη συνέχεια σε τετράσημο, Πωγωνίσιο. (Γ. Πραντσιδής, Ο χορός στην Ελληνική Παράδοση και η διδασκαλία του 2004).

4.2 Μπουλονάσaina

Χαρακτηριστικός τοπικός Ζαγορίσιος χορός σε πεντάσημο ρυθμό 5/4 (2 +3). Η ονομασία του οφείλεται στο ομότιτλο τραγούδι που το θέμα του αναφέρεται σε πραγματικό γεγονός, τη ληστεία του Σκαμνελιού. Χορεύεται με τα βασικά βήματα του Ζαγορίσιου χορού αλλά ολοκληρώνεται προσθέτοντας άλλες τέσσερις κινήσεις (βήματα), όπου δεν ολοκληρώνει η μελωδία. τον συναντάμε να χορεύεται και με άλλο χορευτικό μοτίβο, που χωρίζεται σε τρία μέρη.

Στο πρώτο μέρος πραγματοποιούνται προς τη φορά του κύκλου επαναλαμβανόμενα κινητικά μοτίβα με πέντε κινήσεις που αντιστοιχούν σε ένα μουσικό μέτρο, στο δεύτερο επαναλαμβανόμενα κινητικά μοτίβα με τρεις κινήσεις που αντιστοιχούν σε ένα μουσικό μέτρο και στο τρίτο μέρος επαναλαμβανόμενα κινητικά μοτίβα αντίθετα προς τη φορά του κύκλου με πέντε κινήσεις στο κάθε κινητικό μοτίβο που αντιστοιχεί ένα μουσικό μέτρο. Οι επαναλήψεις των κινητικών μοτίβων δεν απαριθμούνται αλλά καθοδηγούνται από το τραγούδι και παρατηρούνται αλλαγές στη σύνθεση των κινητικών μοτίβων.

Χορεύεται κυρίως από γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο με λαβή των χεριών από τις παλάμες με λυγισμένους τους αγκώνες. Χαρακτηριστικός χορός και τραγούδι που χορεύεται κατά κόρον στα χωριά του Δυτικού και Κεντρικού Ζαγοριού.

4.3 Φεζοδερβέναγας

Χορός που πήρε το όνομα του από το ομότιτλο τραγούδι που συνοδεύει το χορό. Ο χορός έχει δυο μέρη σε διαφορετικό ρυθμό το καθένα και με διαφορετική κινητική δομή. Στο πρώτο μέρος είναι οργανικό και αποτελεί το ρεφρέν του τραγουδιού ο ρυθμός είναι δίσσημος 2/4 και το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει έξι

κινήσεις, τρεις κινήσεις για κάθε μουσικό μέτρο, που επαναλαμβάνονται τέσσερις φορές με μέτωπο προς τη φορά, όσο διαρκεί η μελωδία και τέσσερις με μέτωπο αντίθετα της φοράς στην επανάληψη της κλείνοντας με μέτωπο στο κέντρο του κύκλου.

Στο δεύτερο μέρος που συνοδεύετε με τραγούδι, ο ρυθμός είναι τετράσημος 4/4 εκτός του έκτου μουσικού μέτρου όπου παρεμβάλλεται ένα μουσικό μέτρο 2/4 και το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές ως προς τη δομή τους κινητικές ενότητες. Στην πρώτη ενότητα πραγματοποιείται ένα κινητικό μοτίβο με πέντε κινήσεις που αντιστοιχεί σε ένα μουσικό μέτρο και επαναλαμβάνεται πέντε φορές προς τη φορά του κύκλου. Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει έξι κινήσεις που πραγματοποιούνται επί τόπου σε τρία μουσικά μέτρα, δυο κινήσεις σε κάθε μουσικό μέτρο και η τρίτη, που περιλαμβάνει ένα κινητικό μοτίβο πέντε κινήσεων σε κάθε μουσικό μέτρο που επαναλαμβάνεται τέσσερις φορές αντίθετα της φοράς κλείνοντας με δυο κινήσεις στο τελευταίο μουσικό μέτρο.

Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο με κράτημα των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένους αγκώνες, όμως περισσότερο τον χορεύουν γυναίκες. Είναι χαρακτηριστικό χορός και χορεύεται σε όλες τις περιστάσεις. (Γ. Πραντσίδης 2004).

4.4 Πάπιγκο

Χορεύεται στα Ζαγοροχώρια με το ομώνυμο τραγούδι που συνοδεύει το χορό. Ο χορός έχει δυο μέρη σε διαφορετικό ρυθμό το καθένα και με διαφορετική δομή. Στο πρώτο μέρος που είναι ενόργανη μελωδία και αποτελεί την εισαγωγή και τη γέφυρα ανάμεσα στις στροφές του τραγουδιού, ο ρυθμός είναι δίσημος 2/4 και το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει έξι κινήσεις - τρεις κινήσεις για κάθε μουσικό μέτρο που επαναλαμβάνουν με μέτωπο προς τη φορά, τόσες φορές όσες διαρκεί η μελωδία της εισαγωγής, κλείνοντας με μέτωπο στο κέντρο του κύκλου.

Στο δεύτερο μέρος που συνοδεύεται με τραγούδι, ο ρυθμός είναι τετράσημος 4/4 και το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές ως προς τη δομή τους κινητικές ενότητες. Στην πρώτη ενότητα πραγματοποιείται ένα κινητικό μοτίβο με πέντε κινήσεις που αντιστοιχούν σε ένα μουσικό μέτρο και επαναλαμβάνεται οχτώ φορές προς τη φορά του κύκλου. Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει έξι κινήσεις που πραγματοποιούνται επί τόπου σε τρία μουσικά μέτρα, δυο κινήσεις σε κάθε μουσικό μέτρο και η τρίτη που περιλαμβάνει ένα κινητικό μοτίβο πέντε κινήσεων σε κάθε μουσικό μέτρο που επαναλαμβάνεται έξι φορές αντίθετα της φοράς κλείνοντας στο τελευταίο μουσικό μέτρο με δυο κινήσεις.

Χορεύεται κυρίως από τις γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο με λαβή των χεριών από τις παλάμες με λυγισμένους τους αγκώνες. Είναι χαρακτηριστικός χορός της περιοχής και χορεύεται σε όλες τις περιστάσεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι πρωτοχορευτές στο Β' μέρος, σε ότι αφορά τις εναλλαγές των κινητικών μοτίβων καθοδηγούνται από το τραγούδι - μελωδία και κάποια διαφορά που παρατηρείται ορισμένες φορές στη σύνθεση των κινητικών μοτίβων που μπορεί να μην επαναλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο δε δημιουργεί πρόβλημα. (Γ. Πραντσίδης 2004)

4.5 Μπαζαργκάνα

Χορός που πήρε το όνομα του από το ομώνυμο τραγούδι της Μπαζαργκάνας (γυναίκα ελεύθερων ηθών) που σαν τραγούδι συναντάται μόνο στο Ζαγόρι. Είναι σε εννιάσημο ρυθμό 9/8 (2 + 2 + 2 + 3). Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο με κράτημα των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένους αγκώνες. Άντρες και γυναίκες τοποθετούνταν παλιότερα σε δυο σειρές στον εσωτερικό κύκλο οι γυναίκες και στον εξωτερικό οι άντρες. Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει δεκαέξι κινήσεις που εκτελούνται πηδηχτά, σε τέσσερα μουσικά μέτρα, τέσσερις κινήσεις για κάθε μέτρο. Είναι εύθυμος χορός και χορεύεται σε όλες τις περιστάσεις. Μοιάζει ως προς το ρυθμό και το χορευτικό μοτίβο με το «Φυσούνι» γνωστό χορό της περιοχής Πρέβεζας. (Γ. Πραντσίδης 2004)

4.6 Κλέφτες

Η ονομασία του προέρχεται από το ομώνυμο τραγούδι που συνοδεύει το χορό σε εξάσημο ρυθμό. Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο με κράτημα των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένους αγκώνες. Άντρες και γυναίκες τοποθετούνταν παλιότερα σε δυο σειρές στον εσωτερικό κύκλο οι γυναίκες και στον εξωτερικό κύκλο οι άντρες.

Έχει κοινά χαρακτηριστικά με τον τσάμικο και στο ρυθμό αλλά και στον τρόπο που χορεύεται. Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει εικοσιτέσσερις κινήσεις που εκτελούνται σε τέσσερα μουσικά μέτρα. Παραλλαγές στο χορευτικό μοτίβο πραγματοποιεί ο πρωτοχορευτής και είναι φιγούρες όπως στον Τσάμικο. Σε ορισμένες περιοχές ο χορός χορεύεται μόνο από τον πρωτοχορευτή ο οποίος εκτελεί ελεύθερα κινητικά μοτίβα πάνω στον ρυθμό. (Γ. Πραντσίδης 2004)

5. Τραγούδια

5.1 Καπεσοβίτικο (Ζαγορίσιος)

Το τραγούδι γράφτηκε γύρω στα 1900 από μουσικούς στο Ζαγόρι, για μια ωραία Καπεσοβίτισσα, την Όλγα, ή μάλλον για τον παράφορο έρωτα για την Όλγα του Μιχάλη Βουλοδήμου, επίσης Καπεσοβίτη, ο οποίος ήταν μετανάστης στο Κάιρο. Αρρώστησε όμως, από ελονοσία και γύρισε για πάντα στο Καπέσοβο όπου πέθανε με τον καημό της Όλγας, η οποία τελικά παντρεύτηκε άλλον.

Στο Κάιρο αρρώστησα
στα Γιάννενα θα γιάνω,
στη βρύση στο Καπέσοβο
θα πέσω να πεθάνω.

Καπέσοβο, Καπέσοβο
που 'χεις το Κρυονέρι,
έχεις κορίτσια όμορφα
που' ναι γλυκά σαν μέλι.

Καπέσοβο, Καπέσοβο
όσο μικρό και αν είσαι,
έχεις κορίτσια όμορφα
και μην παραπονείσαι.

Με δείραν και με μάλωσαν
και μου καν' τυμπίχι (κατσάδιασμα)
σε τούτη τη ρούγα μη διαβείς
όσο να γίνεις νύφη.

Όλγα ζάχαρη, Όλγα μέλι
Όλγα ζαχαροθρεμένη.
Μανουσάκια στην αυλή σου
πως κοιμάσαι μοναχή σου.

5.2. Φεζοδερβέναγας

Τούρκος ντερβέναγας προς καταδίωξη των ανταρτών της Μακεδονίας. Σκοτώθηκε σε συμπλοκή από Έλληνες αντάρτες του Μακεδονικού αγώνα κοντά στη Βωβούσα. Ο Καπετάν Γιώργο-Σουλιώτης (Γιώργο-Μπόρος) από την Κορυστιανή (Φροσύνη) του Κακοσουλίου κι ο οποίος έλαβε μέρος στον σκοτωμό του Φέζου, έλεγε πως στην καρδιά του βρέθηκε μικρό κόκαλο (τσελίκι) σημάδι αφοβίας και παλικαριάς.

Δε σ' άρεσαν τα Γιάννενα
Φεζοδερβέναγα
Δε σ' άρεσε κι η Άρτα
μον πήρες δίπλα Φέζου μ' τα βουνά

Μον πήρες δίπλα τα βουνά
Φεζοδερβέναγα
δίπλα στα κορφοβούνια
και στο Τσιερνές' ξημέρωσες.

Και στο Τσιερνές' ξημέρωσες
Φεζοδερβέναγα
στα βλάχικα κονάκια
εκεί' ναι οι κλέφτες Φέζο μ' οι πολλοί.

Εκεί' ναι οι κλέφτες οι πολλοί
Φεζοδερβέναγα
παιδιά του Λεωνίδα
έχουν την πίστη Φέζο μ' στο σπαθί.

5.3. Παπιγκο (Αυραγονιός)

Το τραγούδι αυτό αναφέρεται στην κατασκευή μιας βρύσης λίγο έξω από το Μικρό Πάπιγκο. Χτίστηκε το 1860 από προσφορές Παπιγκιωτών του εξωτερικού, μετανάστες στις παραδουνάβιες κυρίως χώρες (Αυστρία, Ρουμανία, Σερβία) και ονομάστηκε Αυραγονιός (αύρα + γεννώ).

Τα παλιά χρόνια η βρύση είχε σχέση με ένα έθιμο το οποίο διατηρήθηκε μέχρι και τη δεκαετία του 80. Τη δεύτερη μέρα του γάμου, ο γαμπρός με τη νύφη και την ακολουθία τους πηγαίνουν τραγουδώντας στον Αυραγονιά με την συνοδεία των μουσικών. Εκεί η νύφη άφηνε σε ένα από τα δύο κανουλιά (κρούνους) της βρύσης ένα κομμάτι ψωμί, που μέσα είχε κέρματα. Αν ο περαστικός που έβρισκε πρώτος το ψωμί ήταν άντρας, τότε το πρώτο παιδί του ζευγαριού θα ήταν αγόρι, αν ήταν γυναίκα, κορίτσι. Όταν το «ψίκη» (γαμήλια πομπή) επέστρεφε από τον Αυραγονιό, τραγουδούσαν το «σαν πας Μαλάμω για νερό» και με το νερό της βρύσης η νύφη γέμιζε ένα γκιούμι (χάλκινο δοχείο). Μ' αυτό πότιζε την κληματαριά του σπιτιού τους, που θεωρούνταν σύμβολο ευρωστίας και αντοχής, για να' ναι και οι νιόπαντροι το ίδιο υγιείς και δυνατοί. Με το ίδιο νερό, η νύφη έπλενε τα χέρια της κι έριχνε και στους καλεσμένους για να τους μεταδώσει αυτή τη δύναμη.

Για συνταχτείτε να σας πω
κι όλοι ν' ακουρμαστείτε (αφουγκραστείτε)
όσον καιρό παιδιά μ' κι αν ζήσετε
όλο να μολογείτε.

Στο Πάπιγκο στο μαχαλά
γίνκε μια κρύα βρύση
ποιος έχει ντέρτι στην καρδιά
ας πάει να πει να σβήσει.

Αυτή τη βρύση την καλή
την λένε αυραγονία
εκεί λαλούνε τα πουλιά
όλο πουλιά και αηδόνια.

5.4 Μπουλονάσaina (Η ληστεία του Σκαμνελιού)

Μας ήρθ' η άνοιξις πικρή
μωρ' Μπουλονάσaina
το καλοκαίρι μαύρο
μας ήρθε γιε μου κι ο χινόπωρος.

Μας ήρθε κι ο χινόπωρος
κυρά Φραγκούλaina
πικροφαρμακωμένος,
οι κλέφτες κάνουν σύναξη.

Οι κλέφτες κάνουν σύναξη
μωρ' Μπουλονάσaina
αυτοί ν' οι Νταβελαιοί
πατήσανε τρία χωριά.

Πατήσανε τρία χωριά
μωρ' Μπουλονάσaina
τρία κεφαλοχώρια.

Τη Βίτσα, το Τσεπέλεβο
κυρά Γραγκούλaina
το έρημο Σκαμβέλι
πήραν μανάδες με παιδιά.

B) ΚΟΝΙΤΣΑ

1. Γεωγραφία - Ιστορία - Οικονομία

Στους πρόποδες του όρους Τραπεζίτσα είναι χτισμένη η Κόνιτσα. Το όνομα της πιστεύεται πως έχει σλάβικη προέλευση και σημαίνει «αλογοπάζαρο». Κατά την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην Κόνιτσα κατοικούσαν τόσο χριστιανοί όσο και μουσουλμάνοι. Οι χριστιανοί ασχολούνταν με το εμπόριο, τη γεωργία και τη βιοτεχνία ενώ πολλοί ξενιτεύονταν στην Ρουμανία, Αίγυπτο, Αμερική κ.α.

Στην κάτω Κόνιτσα σώζεται μέχρι σήμερα το ένα από τα δύο τζαμιά που είχαν χτιστεί στις αρχές του 16ου αιώνα ενώ από μια από τις οικογένειες μπέηδων που είχαν εγκατασταθεί στην Κόνιτσα κατάγονταν και η μητέρα του Αλή πασά, η Χαμκώ.

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1925 στη θέση των μουσουλμάνων της Κόνιτσας εγκαταστάθηκαν Έλληνες από τα χωριά Μίση και Φάρασα της Καπαδοκίας. Η πόλη της Κόνιτσας αποτέλεσε μεγάλο διοικητικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της περιοχής με το οποίο συνδέθηκαν οργανικά οι τέσσερις επιμέρους ενότητες της ομώνυμης επαρχίας (τα χωριά της Κοιλιάδας του Αωού και τα χωριά του κάμπου της Κόνιτσας).

Ο προσανατολισμός των κατοίκων των χωριών του Σαραντάπορου προς την οικοδομική τέχνη και τα συναφή επαγγέλματα τους έχει προσδώσει το όνομα «μαστοροχώρια» ενώ στα βλαχοχώρια της υποαλπικής ζώνης του Σμόλικα - Γράμμου η νομαδική κτηνοτροφία και οι συναφείς με αυτήν ασχολίες αποτελούν την κύρια δραστηριότητα των κατοίκων τους.

Σχεδόν σε όλα τα χωριά της κοιλάδας του Αωού που βρίσκονται στις νότιες πλαγιές του Σμόλικα (Παλιοσέλι, Πάδες, Άρματα, Δίστρατο) εκτός από ένα (Ελευθερό) οι κάτοικοί τους προσδιορίζονται από την βλάχικη τους καταγωγή και οι παραγωγικές τους δραστηριότητες περιστρέφονται κύρια γύρω από την εκμετάλλευση των δασών. Εκτός από πριονάδες, καρβουνιάρηδες και κατραμάδες αρκετοί από τους κατοίκους των χωριών αυτών υπήρξαν κυρατζήδες, σαμαράδες και μυλωνάδες, ενώ στο Ελευθερό εξειδικεύονταν περισσότερο στην οικοδομική τέχνη.

Τέλος τόσο στα χωριά του κάμπου της Κόνιτσας, όσο και στην ίδια την Κόνιτσα, η κύρια παραγωγική δραστηριότητα είναι η γεωργία. Επίσης το εμπόριο, η κτηνοτροφία και η μεταποίηση ξύλου κατέχουν σημαντική θέση στην τοπική οικονομία της Κόνιτσας ενώ ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια γνωρίζει συνεχή αύξηση.

2. Πανηγύρια - Κομπανίες

Στα χωριά της Κόνιτσας θα βρούμε πολλά πανηγύρια κατά την περίοδο του καλοκαιριού κυρίως σε μεγάλες γιορτές. Τα πανηγύρια πραγματοποιούνται στην πλατεία του χωριού και η διάταξη στο χορό είναι σε ένα κύκλο άνδρες και γυναίκες.

Θα συναντήσουμε όμως πανηγύρια και σε διάφορα ξωκλήσια όπου οι κάτοικοι τιμούν πανηγυρίζοντας τον συγκεκριμένο Άγιο.

Τέτοια είναι:

18 Ιανουαρίου Αγίου Αθανασίου, στην Πυρσόγιαννη.

20 Ιουλίου: Προφήτη Ηλία, στη Φούρκα.

26 Ιουλίου: Αγίας Παρασκευής, στην Καστανιανή (Καστανέα), Αγία Παρασκευή (Κεράσοβο), Πηγή.

6 Αυγούστου: Μεταμόρφωση του Σωτήρος, στο Ελευθερό και την Κλειδωνιά.

7 Αυγούστου: Οσίου Νικάνωρα, Νικάνορος.

15 Αυγούστου: Της Παναγίας, στην Κόνιτσα, Πάδες, Πουρνιάς, Πύργος, Πυρσόγιαννη, Δροσοπηγή.

23 Αυγούστου: Εννιάμερα της Θεοτόκου, στην Μόλιστα.

Οι ορχήστρες αποτελούνται από δύο κλαρίνα, βιολί, λαούτο, ακορντεόν και ντέφι. Σε πολλά χωριά - πανηγύρια οι οργανοπαίχτες δεν χρησιμοποιούν μικροφωνικές ήχου αλλά ακολουθούν τραγουδώντας όλη η κομπανία τον πρωτοχορευτή σε όλη την κίνηση του στον κύκλο. Τα πανηγύρια κρατούν δύο έως τρεις ημέρες και περίφημες κομπανίες είναι της οικογένειας Φιλίππιδη, του Μιχ. Πανουσάκου, των Χαλκιάδων από την Βούρμπιανη, του Νίκου Αλεξίου όπως και του Παύλου Αλεξίου.

Όσον αφορά την φορεσιά της Κόνιτσας μοιάζει με εκείνη Ζαγορίου.

3. Χοροί

3.1 Μπεράτι

Χαρακτηριστικός αργός χορός σε οκτάσημο ρυθμό 8/4 (2 + 3 + 3). Η ονομασία του μας παραπέμπει στην φημισμένη πόλη και σπουδαίο βυζαντινό κάστρο της Ηπείρου το «Βεράτιον». Η ονομασία δείχνει ότι η προέλευση του χορού είναι από εκεί αλλά το γεγονός ότι βρίσκουμε με την ίδια ονομασία του χορού Μπεράτι και σε άλλες περιοχές όπως Θεσσαλία και Μακεδονία με διαφορετικό ρυθμό 7/4 (3 + 2 + 2) μας κάνει να αναζητούμε άλλου την προέλευση του ονόματος.

Αναζητώντας κοινά στοιχεία στους δύο διαφορετικούς χορούς αυτό που τους χαρακτηρίζει είναι ο αργός και βαρύς τρόπος που παίζονται και οι δύο. Έτσι το πιθανότερο είναι ο τρόπος παιξίματος να ευθύνεται για το όνομα του χορού.

Ο ρυθμός του χορού έχει άμεση σχέση με τον ρυθμό του Ζαγορίσιου και του Τσάμικου κι αυτό γιατί οι πέντε πρώτοι χρόνοι αποδίδονται με τον ίδιο τρόπο που αποδίδεται ο ρυθμός του Τσάμικου.

Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο, μπροστά οι γυναίκες και πίσω οι άντρες με κράτημα των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένα στους αγκώνες. Χορεύεται σε όλες τις περιστάσεις.

Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει δεκατέσσερις κινήσεις που εκτελούνται σε δύο μουσικά μέτρα, επτά κινήσεις σε κάθε μουσικό μέτρο. Παραλλαγές - φιγούρες στο χορευτικό μοτίβο πραγματοποιεί ο πρωτοχορευτής. (Γ. Πραντζίδης 2004, Ο χορός στην Ελληνική παράδοση και η διδασκαλία του).

3.2 Τσάμικος

Χαρακτηριστικός κυκλικός χορός σε τρίσημο ρυθμό 3/4. Να σημειωθεί ότι ο χορός σε άλλες περιοχές χορεύεται με συγκεκριμένο χορευτικό μοτίβο που εκτελούν όλοι οι χορευτές μαζί, με εξαίρεση του πρωτοχορευτή που πραγματοποιεί διάφορες παραλλαγές και σε άλλες ο πρωτοχορευτής εκτελεί ελεύθερα κινητικά μοτίβα πάνω στο ρυθμό χωρίς συγκεκριμένη σειρά ενώ οι υπόλοιποι ακολουθούν περπατώντας. Η μορφή που περιγράφεται εδώ είναι από κάποια χωριά της Κόνιτσας, όπως Καστανέα, Δροσοπηγή, Νικάνορας κ.α.

Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο με λαβή των χεριών από τις παλάμες με λυγισμένους αγκώνες. Άντρες και γυναίκες τοποθετούνται σε δυο ομόκεντρους κύκλους, σε κάποια χωριά μέσα οι άντρες και έξω οι γυναίκες (Δροσοπηγή) και σε άλλα μέσα οι γυναίκες και έξω οι άντρες. Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει δεκαέξι κινήσεις που εκτελούνται σε έξι μουσικά μέτρα. Παραλλαγές στο χορευτικό μοτίβο πραγματοποιεί ο πρωτοχορευτής και είναι συνήθως στροφές καθίσματα, ψαλίδια κ.λ.π (Γ. Πραντζίδης, 2004).

3.3 Πούλακι (Ζαγορίσιος) Κωσταντάκης

Χορός που παίρνει το όνομα του από ομώνυμα τραγούδια (Πουλάκι, Κωσταντάκης, Βιργινάδα). Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε ανοιχτό κύκλο, με λαβή των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένους τους αγκώνες. Το χορευτικό μοτίβο είναι του ζαγορίσιου χορού και ο ρυθμός 5/4 (2 +3). Η διαφορά με το Ζαγόρι είναι ότι οι τελευταίες τέσσερις κινήσεις πραγματοποιούνται αντίθετα προς τη φορά του κύκλου.

3.4 Γάιντα ή Γκάιντα

Χαρακτηριστική μελωδία της περιοχής της Κόνιτσας που συνήθως χορεύεται από το γαμπρό και τη νύφη γι' αυτό και πολλές φορές ονομάζεται γαμπριάτικο ή νυφιάτικο ή του γάμου.

Αργός χαρακτηριστικός χορός που το χορευτικό του μοτίβο αποτελείται από δέκα κινήσεις οι οποίες πραγματοποιούνται σε πέντε μουσικά μέτρα, δύο κινήσεις για κάθε μουσικό μέτρο. Ο ρυθμός είναι 4/4 και συνήθως στο τέλος οι οργανοπαίχτες κάνουν διάφορα μουσικά γυρίσματα τετράσημα αργά ή γρήγορα δίσημα και ο χορός γίνεται γρήγορος (Σίρμπα) τηδηχτός.

3.5 Φεζοδερβέναγας

Ο χορός χορεύεται από άντρες και γυναίκες. Χωρίζεται σε δύο μέρη με διαφορετικό ρυθμό το καθένα και διαφορετική κινήσεις. Στο πρώτο μέρος που είναι οργανικό ο ρυθμός είναι 2/4 και στο δεύτερο 4/4. Το χορευτικό μοτίβο στον τετράσημο ρυθμό στο τραγούδι αποδίδεται με τον χορό στα τρία.

3.6 Θληκωτός - Κλειδωτός

Χορός που πήρε το όνομα του από την λαβή των χεριών αγκαζέ ή θηλειά. Χορεύεται από άντρες και γυναίκες σε δύο κύκλους, οι γυναίκες στον εσωτερικό και οι άντρες στον εξωτερικό, η λαβή των χεριών είναι αγκαζέ.

Στην Καστανιανή (Καστάνεα) αποδίδεται με το τραγούδι «είμαι μικρό το μαύρο» και υπάρχει κίνηση προς την αντίθετη φορά του κύκλου.

Στην Πυρσόγιαννη αποδίδεται με το τραγούδι «βλαχούλα ν' εροβόλαγε» και ονομάζεται κλειδωτός.

Ο ρυθμός είναι τρίσημος 3/4 στο θληκωτό «είμαι μικρό το μαύρο» και τετράσημος 4/4 στον κλειδωτό «βλαχούλα ν' εροβόλαγε»

Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει πέντε κινήσεις που πραγματοποιούνται σε τέσσερα μουσικά μέτρα στον τρίσημο ρυθμό και σε δύο μουσικά μέτρα στον τετράσημο ρυθμό.

3.7 Κατερίνα

Χορός που πήρε το όνομα του από το ομώνυμο τραγούδι. Ο ρυθμός είναι δίσημος 2/4. Χορεύεται από άντρες και γυναίκες με λαβή των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένους τους αγκώνες. Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει δεκαέξι κινήσεις.

3.8 Μανταλένα

Χορός που πήρε το όνομα του από το ομώνυμο τραγούδι. Ο ρυθμός είναι δίσημος 2/4. Χορεύεται από άντρες και γυναίκες με λαβή των χεριών από τις παλάμες και λυγισμένους τους αγκώνες. Το χορευτικό μοτίβο περιλαμβάνει δέκα κινήσεις.

4. Τραγούδια

Η ΞΕΝΗΤΕΙΑ

Βαρέθηκα την ξενητεία
νειάτα καημένα νειάτα μου,
γιε μ' βαρέθηκα τα ξένα
νειάτα μου και λεβεντιά μου.

Στα χάνια ξεπεζέναμε
νειάτα καημένα νειάτα μου,
στα χάνια τρώω και πίνω
νειάτα μου και λεβεντιά μου.

Νειάτα μου και λεβεντιά μου
δε σε χόρτασε η καρδιά μου,
νειάτα μου χαριτωμένα
που' βαλα σεβντά για σένα.

Για τη σένα για τη σένα
πάω κι έρχομαι στα ξένα,
άλλα λες κι άλλα μου κάνεις
βάλθηκες να με ζουρλάνεις.

ΠΟΥΛΑΚΙ

Ν' είχα ένα πουλάκι
πουλάκι στο κλουβάκι,
το πουλί μου το πουλάκι
τι είχα κι έχασα.

Το' χα ημερωμένο
Ζάχαρη θρεμμένο,
το πουλί μου το πουλάκι
τι είχα κι έχασα.

Το τάιζα το μόσχο
άιντε λέει το μόσχο,
το πουλί μου το πουλάκι
τι είχα κι έχασα.

ΕΙΜΑΙ ΜΙΚΡΟ ΤΟ ΜΑΥΡΟ (Βιτσικιώτικο)

Είμαι μικρό το μαύρο
κι ειμ' ατζαμίτικο
κι από σεβντά δεν ξέρω
το κακορίζικό, το κακορίζικο.

(Ωρέν) Έβγα να σε ιδώ
δυο λόγια να σου ειπώ.

Έλα σιμά μου κάτσε
πιάσε το χέρι μου
και ρώτα την καρδιά μου
ποιο είν' το γκιντέρι μου.

(Ωρέν) Έβγα ήλιε μου
καρσί και κρίνε μου.

Οι αναστεναγμοί μου
και τα γκιντέρια μου
θαρρώ πως θα σε φέρουν
πάλι στα χέρια μου.

Τ' αμάραντα μαραίνονται
και τα' μορφα ζουρλαίνονται.

Δεν σ' έχω να δουλεύεις
να βασανίζεσαι
σ' έχω να τρως, να πίνεις
και να στολίζεσαι.

(Ωρέν) Έβγα για να ιδείς
κορμί που τυραγνείς.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Σήμερα ο άνθρωπος έχει την ιδέα, πως ελευθερώθηκε από πολλά πράγματα, που τον εμπόδιζαν τάχα να είναι ελεύθερος. Πέταξε λοιπόν από πάνω του μαζί με όλα τ' άλλα και την παράδοση και βρέθηκε σε ένα χάος. Αυτό το χάος το ονόμασε ελευθερία.

«**Παράδοση** δεν είναι σώριασμα νεκρών θησαυρών, μορφών απαρχαιωμένο, ένα πνευματικό μουσείο για ευλαβείς ή βέβηλους επισκέπτες. Παράδοση θα πει ζωή. Αλλά ζωή με συνέχεια, με συνέπεια, με ειρμό...»

Πολιτισμός δεν είναι μόνο κοινότητα σκέψης, αίσθησης και θέληση, παρά και βάση για να υψωθεί επάνω το ανώτερο είδος των ανθρώπων, οι εξαιρετικοί ανθοί, οι μεγάλοι άντρες σε κάθε λογής ανθρώπινη ικανότητα. Έχει την αξιосύνη ο πολιτισμός να πλάσει τους εξαιρετικούς ανθρώπους, που περιέχουν και αντιπροσωπεύουν όλες τις ιδιότητες και ικανότητες του πολιτισμού και του έθνους, που τους εγέννησε.

Κράτησε λοιπόν τη δημοτική σου παράδοση για να βλέπεις πρόσωπο με πρόσωπο γυμνή την ψυχή σου. Έπειτα καλλιεργώντας αυτήν την παράδοση και ανεβαίνοντας κατά τις ρίζες της και προσέχοντας και τη γύρω σου φύση, θα προβλέψεις τους δρόμους που δύνασαι ν' ανοίξεις, τον πολιτισμό που μπορεί, με το Έθνος να δημιουργήσεις

Πήγαινε λοιπόν στα δημοτικά τραγούδια, στη δημοτική τέχνη και στη χωριάτικη και τη λαϊκή ζωή για να' βρεις τη γλώσσα σου και την ψυχή σου και μ' αυτά τα εφόδια, αν έχεις ορμή μέσα σου και φύσημα, θα πλάσης ότι θέλεις, παράδοση και πολιτισμό και αλήθεια και φιλοσοφία.

Είναι χρέος να μελετήσεις τη παράδοση, γιατί είναι δική σου, και δεν έχεις τίποτε άλλο τόσο πολύτιμο. Από αυτήν θα μάθεις από πού έρχεσαι, που πρέπει να πας. Και όταν μάθεις αυτά θα είσαι **άνθρωπος**.

